

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Arijanos Gabrytės,
V kurso, civilinių ginčų teisės
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Įmonės restruktūrizavimo procesas
Procedure of Restructuring of a Legal Entity**

Vadovas: lekt. Andžej Maciejewski

Recenzentas: doc. dr. Rimantas Simaitis

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe tiriamas įmonės restruktūrizavimo procesas Lietuvos Respublikoje, atskleidžiama jo samprata, esmė bei nustatomos pagrindinės sąlygos, kurioms esant įmonei gali būti keliami restruktūrizavimo byla. Be kita ko, vertinamas Lietuvos Respublikoje galiojantis juridinių asmenų restruktūrizavimo reglamentavimas bei praktiniai šio proceso aspektai. Nustatoma Europos Sąjungos įtaka Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymui bei formuojamos rekomendacijos įmonės restruktūrizavimo proceso efektyvinimui.

Pagrindiniai žodžiai: įmonės restruktūrizavimo procesas, įmonės finansiniai sunkumai, įmonės gyvybingumas, restruktūrizavimo proceso efektyvinimas.

This paper examines the corporate restructuring process in the Republic of Lithuania, reveals its concept and essence, and sets out the main conditions under which a company may be subject to restructuring proceedings. It also assesses the Lithuanian legal entity restructuring regulation and the practical aspects of the process. The impact of the European Union on the insolvency law of the Republic of Lithuania on legal persons is identified and recommendations are made for the efficiency of the restructuring process.

Keywords: restructuring process, financial difficulties of the company, viability of the company, effectiveness of the restructuring process.

TURINYS

IŽANGA	2
1. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO SAMPRATA	5
1.1. Įmonės restruktūrizavimo proceso sąvoka ir esmė	5
1.2. Įmonės finansiniai sunkumai.....	7
1.3. Įmonės gyvybingumas.....	11
2. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO STADIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE	15
2.1. Restruktūrizavimo proceso pradžia: bylos inicijavimas ir pasirengimas bylos nagrinėjimui	15
2.2. Restruktūrizavimo bylos iškėlimo stadija ir padariniai.....	20
2.3. Įmonės restruktūrizavimo plano rengimas ir tvirtinimas	22
2.4. Įmonės restruktūrizavimo plano vykdymas ir bylos užbaigimas	25
3. EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS ĮTAKA LIETUVOS RESPUBLIKOS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESUI.....	29
4. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO EFEKTYVINIMAS	34
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	39
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	41
SANTRAUKA	47
SUMMARY	48

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje 1992 m. rugsėjo 15 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, kuris laikomas pirmuoju teisės aktu, suregulavusiu įmonių, turinčių finansinių sunkumų, procedūras. Juridiniai asmenys, siekiantys išvengti bankroto, vadovaujantis tuomet galiojusiu įstatymu galėjo pasitelkti sanavimo institutą, tačiau restruktūrizavimo proceso kaip tokio įtvirtinto nebuvo (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, 1992). Pastarasis pirmą kartą buvo suregulamentuotas 2001 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme. Šis įstatymas buvo tobulinamas bei taisomas priimant naujas jo redakcijas. Galiausiai 2019 m. birželio 13 d. buvo nuspręsta priimti Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymą (toliau – JANĮ), kuris apima tiek įmonių bankroto, tiek restruktūrizavimo procesus.

Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – AVNT), atlikusi nemokumo procesų apžvalgą, nustatė, jog nuo Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo taikymo pradžios (2001 m. liepos 1 d.) iki 2020 m. gruodžio 31 d. buvo pradėti 539 restruktūrizavimo procesai, iš kurių tik 63 buvo sėkmingai baigti (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2021, p. 11). Per visą laikotarpį (nuo Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo taikymo pradžios (1992 m. spalio 15 d.) iki 2020 m. gruodžio 31 d.) bankrotas buvo paskelbtas 16 bankų ir 28 413 įmonių (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2021, p. 1). Ši statistika rodo, kad restruktūrizavimo procesas, palyginus jį su bankroto procesu, buvo retas reiškinys.

2019 m. birželio 20 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (toliau – Direktyva), kuri įpareigojo įstatymų leidėją jos nuostatas perkelti į Lietuvos teisinę sistemą. Dėl to 2021 m. liepos 15 d. buvo priimti JANĮ pakeitimai.

JANĮ ir Direktyvos pagrindu buvo pertvarkyta nemokumo sistema, konsoliduojant juridinių asmenų restruktūrizavimo ir bankroto teisinį reguliavimą. Pertvarkymo tikslas – didinti nemokumo proceso efektyvumą ir sudaryti sąlygas išsaugoti gyvybingą verslą (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). Geresnių sąlygų sudarymas verslo išsaugojimui suponuoja prielaidą, jog restruktūrizavimo procesui siekiama suteikti prioritetą, atitinkamai bankroto procesas turėtų būti vertinamas kaip *ultima ratio* problemų sprendimo priemonė. Vertinant

paskutiniųjų metų (nuo 2021 m. sausio 1 d. iki 2021 m. gruodžio 31 d.) situaciją, didelių pokyčių nemokumo procese negalime įžvelgti, šiuo laikotarpiu iškeltos 8 restruktūrizavimo bylos (Bankroto departamento oficialus internetinis puslapis, a) ir 808 bankroto bylos (Bankroto departamento oficialus internetinis puslapis, b).

Taigi, šiai dienai nemokumo sistemos pertvarkymo tikslas skatinti verslus restruktūrizuoti Lietuvos Respublikoje nėra įgyvendinamas praktiškai. Žvelgiant į AVNT statistiką, akivaizdu, jog bankroto procesas išlieka pirmoje vietoje, o įmonės vadovai vis dar retai pasinaudoja įstatymo suteikiama pagalba – restruktūrizavimo procesu. Dėl šios priežasties svarbu analizuoti restruktūrizavimo procedūras, jo ypatumus bei iširti, su kokiomis problemomis šiame procese yra susiduriama. Šis darbas ne tik padės suprasti restruktūrizavimo proceso esmę, tikslus ir reglamentavimo ypatumus, bet taip pat atskleis restruktūrizavimo proceso efektyvinimo priemones.

Darbo tikslas. Pagrindinis magistro darbo tikslas yra išanalizuoti įmonės restruktūrizavimo procesą, jo reglamentavimą bei galimas restruktūrizavimo proceso efektyvinimo priemones Lietuvos Respublikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti įmonės restruktūrizavimo proceso sąvoką, esmę bei įvardyti pagrindines sąlygas restruktūrizavimo procesui prasidėti.
2. Atskleisti atskirų įmonės restruktūrizavimo proceso stadijų ypatumus Lietuvos Respublikoje.
3. Nustatyti Europos Sąjungos teisės įtaką Lietuvos Respublikos restruktūrizavimo proceso reglamentavimui.
4. Suformuoti rekomendacijas įmonių restruktūrizavimo proceso efektyvumui didinti.

Darbo objektas – įmonės restruktūrizavimo procesas Lietuvos Respublikoje. Šiame darbe nebus atskirai analizuojami restruktūrizavimo proceso subjektai, jų teisės ir pareigos bei įmonių, turinčių užsienio (tarptautinį) elementą, restruktūrizavimo procesas.

Tyrimo metodai. Magistro darbe iškelto pagrindinio tikslo bei uždavinių įgyvendinimui pasitelkiami ir kompleksiskai taikomi toliau nurodyti pagrindiniai tyrimo metodai:

1. Sisteminis metodas naudojamas nuosekliai visame darbe siekiant sistemiškai įvertinti įmonių restruktūrizavimo procedūrų reglamentavimą.
2. Teleologinis metodas leidžia atskleisti JANĮ priėmimo ir jo reglamentuojamų atskirų restruktūrizavimo procedūrų tikslus bei tikrąją įstatymo leidėjo valią.

3. Lingvistiniu metodu yra pasitelkiama siekiant tinkamai išanalizuoti teisės aktus, teismų sprendimus bei šiuose šaltiniuose vartojamas sąvokas.
4. Analizės metodas yra taikomas siekiant atskleisti restruktūrizavimo proceso reglamentavimo problematiką.
5. Apibendrinimo metodu pasitelkiama teikiant restruktūrizavimo proceso efektyvinimo rekomendacijas bei formuluojant pagrindinius darbo teiginius ir išvadas.

Darbo originalumas. Nuo 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo procedūras reguliuoja JANĮ. Siekiant įgyvendinti Direktyvą 2021 m. liepos 15 d. buvo priimti šio įstatymo pakeitimai. Nepaisant to, jog į JANĮ buvo perkelta daugelis iki tol galiojusių Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo bei Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo nuostatų jame taip pat atsirado ir esminių pasikeitimų. Visgi doktrinoje pastebimas siauras įstatymo turinio ištyrimas. Specialioji literatūra, kuri analizuoja JANĮ turinį, didžiausią dėmesį skiria bankroto procesui. Tačiau JANĮ bei Direktyvos formuojamas tikslas siekti didesnio gyvybingų verslų išsaugojimo referuoja platesnio restruktūrizavimo proceso išnagrinėjimo doktrinoje būtinumą. Šio darbo originalumas pasireiškia ne tik restruktūrizavimo proceso ištyrimu, bet taip pat rekomendacijų dėl restruktūrizavimo proceso efektyvinimo pateikimu.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindinis darbo šaltinis yra JANĮ, juo remiamasi nuosekliai siekiant atskleisti restruktūrizavimo procedūrų reglamentavimą. Siekiant įvertinti restruktūrizavimo proceso reglamentavimo kitimą, darbe pasitelkiamas Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2015 m. rugpjūčio 1 d.) (toliau – ĮRI) bei Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2001 m. liepos 1 d.) (toliau – ĮBI). Tikrąsias problemas, su kuriomis susiduriama taikant restruktūrizavimo proceso institutą ir tikruosius įstatymo leidėjo ketinimus, padeda atskleisti teismų praktika. Mokslinė literatūra leidžia plačiau suvokti restruktūrizavimo procesą, atskleisti jo privalumus įmonės vadovams ir kreditoriams, analizuoti kylančias problemas ir jas spręsti. Šiame darbe taip pat aktualios 2005 m. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos Nemokumo teisės teisėkūros gairės (toliau – UNCITRAL), kurios yra naudojamos tiek kuriant teises normas, tiek jas ir taikant.

1. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO SAMPRATA

1.1. Įmonės restruktūrizavimo proceso sąvoka ir esmė

Norint tinkamai iširti restruktūrizavimo procesą, būtina atskleisti ne tik restruktūrizavimo, bet ir įmonės sampratą taip pat apibrėžti, kokios įmonės patenka į šio darbo apimtį. JANĮ nepateikia įmonės sąvokos apibrėžimo, tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2 knygos 33 straipsnio 1 dalies norma nurodo, jog įmonė yra laikoma savo pavadinimą turinčiu juridiniu asmeniu, kuris gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Įmonė ne retai traktuojama ir kaip bendrovės ar kompanijos sinonimas bei apibūdina ūkinės apyvartos dalyvį (Stanislovaitis, 2005, p. 30–31). Bendrove teisės doktrinoje yra laikomas juridinis asmuo, kuriam paprastai būdingi šie penki požymiai: (i) teisinis subjektiškumas; (ii) ribota atsakomybė; (iii) dalies bendrovėje (akcijų) perleidžiamumas; (iv) centralizuotas bendrovės valdymas; (v) priklausomumas nuosavybės teise subjektams, kurių įnašai sudaro bendrovės kapitalą (Barakauskas, 2016, p. 27–28). Be kita ko, JANĮ 1 straipsnio 4 dalis nurodo, jog „Šio įstatymo nuostatos, reguliuojančios juridinių asmenų restruktūrizavimo procesą, netaikomos kredito įstaigoms, mokėjimo įstaigoms, elektroninių pinigų įstaigoms, draudimo ir perdraudimo įmonėms, valdymo įmonėms, investicinėms bendrovėms, centriniam vertybinių popierių depozitoriumui, vertybinių popierių viešos apyvartos tarpininkams ir kitiems Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nurodytiems subjektams.“ Atsižvelgiant, į visas aukščiau įvardytas sąlygas, svarbu pasakyti, kad šiame darbe analizuojami tik tų įmonių restruktūrizavimo procesai, kurios atitinka CK 2 knygos 33 straipsnio 1 dalies nuostatą, bendrovei būdingus požymius bei patenka į JANĮ nuostatų, reguliuojančių juridinių asmenų restruktūrizavimo procesą, taikymo sritį.

Juridiniai asmenys kaip ir fiziniai asmenys susiduria su įvairiais reikšmingais juridiniais faktais. Vieni iš reikšmingiausių fizinių asmenų atžvilgiu – gimimas ir mirtis. Aišku, kalbant apie juridinius asmenis, gana neįprasta vartoti atitinkamas gimimo ir mirties sąvokas. Dažniau išgirstume steigimo (registravimo) ir išregistravimo apibrėžimus, kurie pagal apibūdinamus padarinius analogiškai gimimui ir mirčiai fizinių asmenų atveju (Bosaitė, Butov, 2009, p. 243). Juridinio asmens išregistravimas gali būti vykdomas bendru savanorišku akcininkų sprendimu nebetęsti verslo, kitu atveju – tai gali būti viena iš bausmės formų baudžiamojoje byloje arba įmonės išregistravimas dėl patiriamų ilgalaikių finansinių sunkumų, kurių įvykdyti įmonė

nebepajėgia. Visgi įmonės išregistravimas neturėtų būti laikomas siekiamybe, nes juridiniai asmenys prisideda prie valstybės ekonomikos gerinimo: moka mokesčius, kuria ir išsaugo darbo vietas bei teikia visuomenei produktus ir paslaugas. Dėl šios priežasties Lietuvos teisinėje sistemoje sukurtas restruktūrizavimo proceso institutas, kuris prisideda prie verslų išsaugojimo tais atvejais, kai įmonėms gresia išregistravimas dėl patiriamų finansinių sunkumų.

Juridinio asmens restruktūrizavimo procesas – visuma JANĮ nustatytų procedūrų, kuriomis siekiama įveikti juridinio asmens finansinius sunkumus, išsaugoti jo gyvybingumą ir išvengti bankroto gaunant kreditorių pagalbą finansiniams sunkumams įveikti, taikant ekonomines, technines, organizacines ir kitas priemones (JANĮ 2 straipsnio 10 dalis). Kasacinio teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad įmonės restruktūrizavimas atliekamas turint tikslą persikirstyti įmonės įsiskolinimus ir jų apmokėjimo terminus bei tvarką tam, kad būtų išvengta bankroto ir atkurta įmonės normali ūkinė veikla. Sunkumų turinčios įmonės veiklą siekiama atgaivinti įvairiomis priemonėmis: atidedamas įsipareigojimų vykdymas kreditoriams arba jie sumažinami pertvarkant įmonės veiklą, iki restruktūrizuojamos įmonės veiklos stabilizavimo įmonei suteikiama apsauga nuo kreditorių: sustabdomi išieškojimai, netesybų ir palūkanų skaičiavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Šis procesas svarbus net tik pačiai sunkumų patiriančiai įmonei, siekiančiai išsaugoti savo gyvybingumą, bet taip pat ir įmonės kreditoriams. Jų reikalavimai dažnu atveju bus patenkinami didesne apimtimi ar visiškai įmonei tęsiant veiklą ir išliekant konkurencingai ekonomikoje nei ją likviduojant dėl bankroto. Įmonei neatsiskaičius su kreditoriais, kreditoriams savo reikalavimų neatsisakius arba teismui nepatvirtinus galutinės restruktūrizavimo ataskaitos, restruktūrizavimo proceso tikslai, atkurti mokumą ir išsaugoti įmonės gyvybingumą, nebus pasiekiami.

Taigi Lietuvos teisinėje sistemoje restruktūrizavimo procesas yra pagrindinė priemonė, kuri gali padėti finansinius sunkumus patiriančioms, tačiau vis dar gyvybingoms įmonėms išlikti konkurencingomis ekonomikoje, atkurti mokumą bei atitinkamai išvengti bankroto. Šie tikslai yra neatsiejamai susiję su kreditorių reikalavimų patenkinimu, tik tinkamai atsiskaičius su kreditoriais, kreditoriams atsisakius savo reikalavimų arba teismui patvirtinus galutinę restruktūrizavimo ataskaitą, restruktūrizavimo procesas bus laikomas sėkmingu. Šio proceso esmė yra išsaugoti verslus, kurie vienaip ar kitaip teikia pridėtinę naudą nacionalinei ekonomikai.

1.2. Įmonės finansiniai sunkumai

Įmonės, kurios patiria nedidelius finansinius sunkumus, nepažeidžiančius kreditorių interesų ir nekeliančius didelės grėsmės verslui, pačios renkasi jų sprendimo būdus. Dažniausiai pakanka tam tikrų kiekybinių ar kokybinių pertvarkymų įmonės viduje. Tačiau, kai įmonė susiduria su didesniais finansiniais sunkumais ir tam tikrą laikotarpį ji yra nepajėgi atsiskaityti su kreditoriais, norint išvengti bankroto, turi būti svarstoma apie restruktūrizavimo proceso inicijavimą (Meiženytė, 2007, p. 3). Siekiant pasinaudoti JANĮ verslams suteikiama pagalba įveikti finansinius sunkumus, visų pirma, juos reikia nustatyti. Vadovaujantis JANĮ pateiktomis sąvokomis, juridinio asmens finansinius sunkumus galima apibūdinti kaip įmonės padėtį, kai ji laiku negali įvykdyti turtinių prievolių arba jos įsipareigojimai viršija įmonės turto vertę taip pat atsidūrimo tokioje padėtyje reali tikimybė per artimiausius tris mėnesius (JANĮ 2 straipsnio 5, 7, 7¹ dalys). Kitais žodžiais tariant, pagal Lietuvoje įtvirtintą reguliavimą restruktūrizuotis gali įmonė, kuri jau yra nemoki arba kuriai gresia nemokumas. Pastebėtina, kad Lenkijos Respublikos restruktūrizavimo įstatymo (lenk. *Prawo restrukturyzacyjne*, 2015) 6 straipsnis įtvirtina tokią pačią taisyklę pagal, kurią restruktūrizavimo procesas gali būti pradedamas nemokiai įmonei arba įmonei, kuriai gresia nemokumas. Vokietijos Federacinės Respublikos teisinėje sistemoje nustatyta, jog restruktūrizavimo bylą galima iškelti įmonei, kuri yra „gresiančio nelikvidumo“ (angl. *impending illiquidity*) būsenoje, tačiau dar nėra nemoki. Neišvengiamas nelikvidumas reiškia, kad labiau tikėtina, jog įmonė negalės atsiskaityti su savo kreditoriais (Weidner *et al.*, 2021, p. 2). Taigi Vokietijos Federacinės Respublikos teisinė sistema skirtingai nuo Lenkijos Respublikos restruktūrizavimo įstatymo bei JANĮ nustato, jog restruktūrizuotis gali tik tos įmonės, kurioms gresia nemokumas.

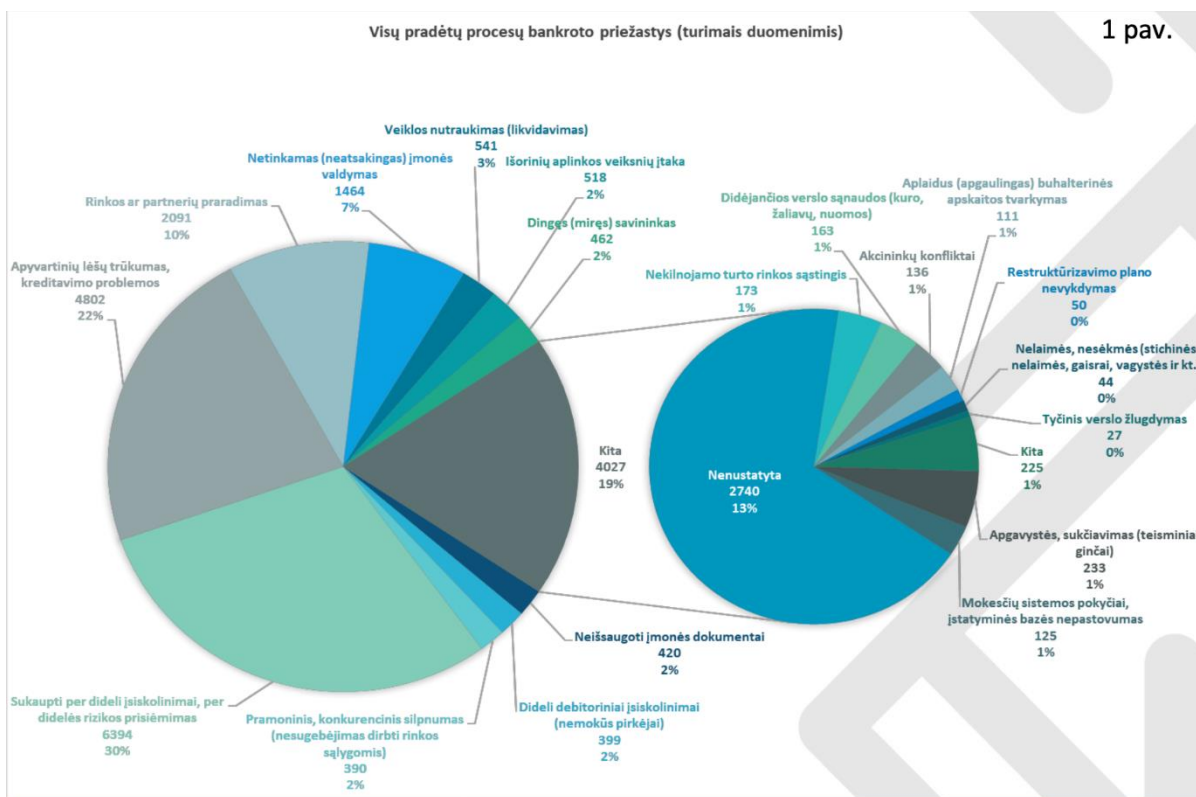
Pagal JANĮ 2 straipsnio 7 dalyje nustatytą reglamentavimą, įmonė teoriškai laikoma nemokia, kai: (i) juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba (ii) juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę. Akivaizdu, kad tokios sąvokos įtvirtinimui reikšmę galėjo turėti UNCITRAL, kuriame yra minimi du testai padedantys nustatyti įmonės nemokumą, t. y. (i) likvidumo, pinigų srautų ar bendro mokėjimų nutraukimo testas ir (ii) balanso testas (UNCITRAL, 2005, p. 45–46). JANĮ projekto aiškinamajame rašte nurodoma, jog likvidumo testas, tai skolininko negalėjimas įvykdyti prievolių, o balanso testas, kai skolininko įsipareigojimai viršija jo turto vertę. Vertinant JANĮ įtvirtiną nemokumo sąvoka, galima pažymėti, kad nemokumo procesas Lietuvoje gali būti pradedamas patenkinus vieną iš testų, t. y. likvidumo arba balanso. Tačiau, tokių abstrakčių nuostatų įtvirtinimas JANĮ kelia

neaiškumą. Įstatyme nėra pateikiamos aiškios ribos, kiek laiko įmonei neatsiskaičius bei kokio dydžio įsipareigojimų viršijimas įmonės turto vertę, lemia įmonės nemokumą. Lingvistiškai aiškinant JANĮ įtvirtintą nemokumo sąvoką susiklosto situacija, kai įmonė nesumokėjusi kelių eurų ir vėluojanti tai padaryti kelias dienas teoriškai galėtų būti laikoma nemokia. Lygiai tokia pat situacija susiklosto, taikant įsipareigojimų viršijimo kriterijų, kai įmonė pasiima paskolą, kuri gali būti didesnė už įmonės turto masę, tokios paskolos paėmimas faktiškai nesukelia įmonės nemokumo, tačiau pagal įstatymo raidę tokia įmonė patenka į nemokumo sampratą (Daunys, 2021). Vien lingvistinis įmonių nemokumo nustatymo elementų aiškinimas lemtų didėjančių bankroto ir restruktūrizavimo bylų skaičių. Vis dėlto kasacinis teismas aiškindamas nemokumo sąvoką suformavo praktiką pagal, kurią nemokumo procesas įmonei negalinčiai vykdyti prisiimtų įsipareigojimų (taikant likvidumo testą) galimas tik tuo atveju jeigu toks negalėjimas yra sistemingas „<...> rimtiems finansiniams sunkumams, kaip nemokumo būsenos pagrindui, konstatuoti nepakanka nustatyti pavienių ir (ar) atsitiktinių įsipareigojimų kreditoriams nevykdymo atvejų – turi būti nustatytas tokių atvejų pakartotinumai, tęstinumas ir pastovumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje). Tuo tarpu siekiant nemokumo bylą iškelti įmonei, kurios įsipareigojimai viršija jos turto vertę (taikant balanso testą) „<...> turi būti nustatoma reali į balansą įrašyta turto vertė“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje). JANĮ projekto aiškinamajame rašte teigiama, jog balanso testas turi nemažai trūkumų dėl turto vertinimo neaiškumų, galimai nepatikimų finansinių ataskaitų duomenų, papildomo eksperto poreikio dėl turto rinkos kainos nustatymo. Atsižvelgiant į tai galima pastebėti, jog balanso testas kaip nemokumo nustatymo elementas, Lietuvos teismų praktikoje vertinamas kartu su kitomis aplinkybėmis, padedančiomis nustatyti įmonės finansinius sunkumus. Taigi tik JANĮ įtvirtintų nemokumo elementų nustatymas neatskleidžia realios įmonės finansinės padėties. Atitinkamai turi būti vertinamas įsipareigojimų viršijančių įmonės turtą dydis, įsipareigojimų nevykdymo sistemiškumas bei įmonės galimybės prisiimtus įsipareigojimus įvykdyti ateityje.

Priežastys, dėl ko juridiniai asmenys patiria finansinius sunkumus, gali būti suskirstytos į dvi grupes: objektyvios, kurias nulemia išoriniai veiksniai, bei subjektyvios, priklausančios nuo juridinio asmens valdymo organų priimtų sprendimų ir jų vykdomos veiklos. Finansinių sunkumų aplinkybė yra būtina sąlyga norint iškelti nemokumo bylą. Tai reiškia, kad ji turi būti nustatyta keliant tiek restruktūrizavimo, tiek bankroto bylą. Atsižvelgiant į tai, toliau pateikiama AVNT analizė, kurioje buvo nagrinėtos administratorių pateiktos ataskaitos nuo 1992 m. rugsėjo 15 d. iki 2018 m. rugsėjo 30 d. dėl pradėtų bankroto bylų priežasčių. Buvo

nustatyta, kad „<...> daugiausia (apie 30 proc.) įmonių bankrutuoja dėl sukauptų per didelių įsiskolinimų ir per didelės rizikos prisiėmimo, 22,3 proc. įmonių bankrutuoja dėl apyvartinių lėšų trūkumo ir dėl kreditavimo problemų, apie 13 proc. bankrutuojančių įmonių administratoriai negalėjo nustatyti bankroto priežasčių, apie 10 proc. įmonių bankrutuoja dėl rinkos ar partnerių praradimo, apie 7 proc. – dėl netinkamo (neatsakingo) įmonės valdymo, visos kitos priežastys pasiskirsto labai įvairiai ir sudaro po nedidelę (0,1–2,5 proc.) bankrutuojančių įmonių dalį“ (žr. 1 paveikslas) (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2018, p. 2).

1 paveikslas. Viso laikotarpio iki 2018 m. rugsėjo 30 d. pradėtų procesų bankroto priežastys (turimais duomenimis)

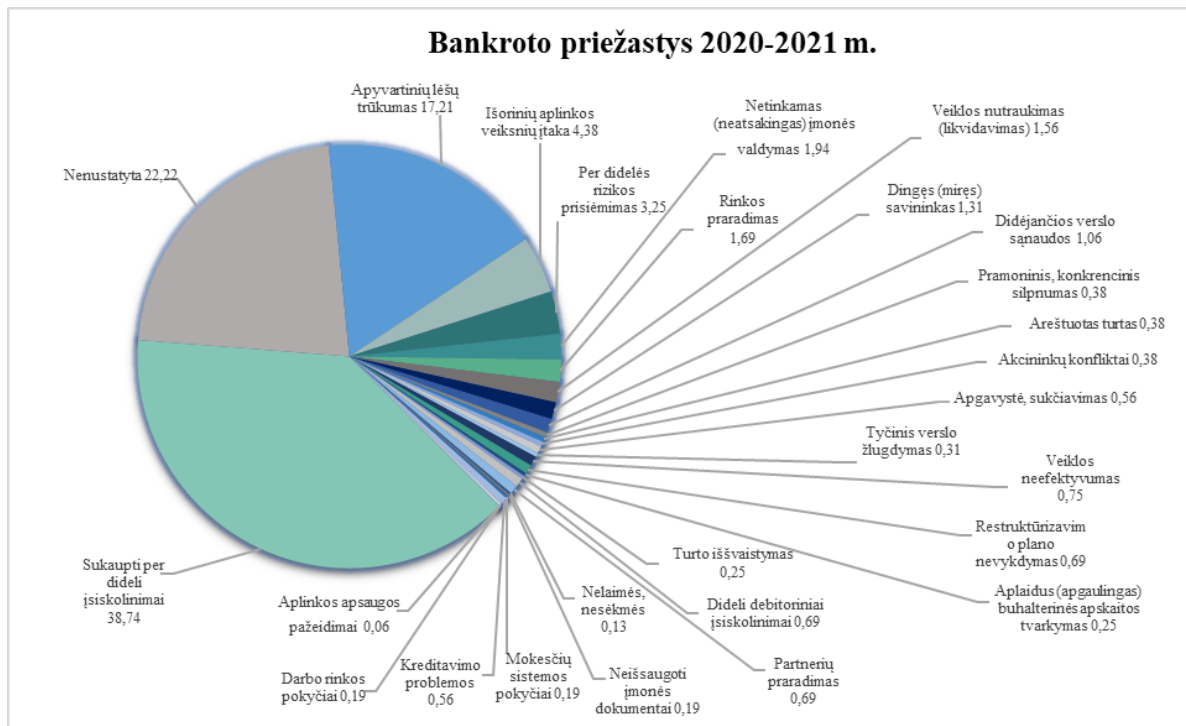

Šaltinis: Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2018, p. 2.

Nagrinėjant bankroto priežastis nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2021 m. gruodžio 31 d. pagal AVNT analizės skyriaus vyriausiosios specialistės pateiktus duomenis, buvo nustatyta, kad daugiausia (apie 38,74 proc.) įmonių bankrutuoja dėl sukauptų per didelių įsiskolinimų, apie 22,22 proc. įmonių bankroto priežasčių apskritai nebuvo nustatyta, tuo tarpu 17,21 proc. įmonių tapo nemokiomis dėl apyvartinių lėšų trūkumo. Išoriniai aplinkos veiksniai sąlygojo

4,38 proc. įmonių bankroto iškilimą, o per didelės rizikos prisiėmimas – 3,25 proc. Visos kitos priežastys sudaro po nedidelę (0,06–1,94 proc.) bankrutuojančių įmonių dalį (žr. 2 paveikslas) (AVNT analizės skyriaus vyriausiosios specialistės pateikti duomenys, 2022)¹.

2 paveikslas. 2020 m. sausio 1 d. – 2021 m. gruodžio 31 d. pradėtų bankroto procesų priežastys (turimi duomenys pateikti procentine išraiška)

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: AVNT analizės skyriaus vyriausiosios specialistės pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: AVNT analizės skyriaus vyriausioji specialistė Jūrienė, V. (2022). 2020 m. sausio 1 d. – 2021 m. gruodžio 31 d. pradėtų bankroto procesų priežastys.pdf - „Google“ diskas.

Apibendrinant AVNT pateiktus duomenis, galima teigti, jog įmonių bankrotas 2020 m. sausio 1 d. – 2021 m. gruodžio 31 d. dėl per didelių sukauptų įsiskolinimų ir per didelės rizikos prisiėmimo bendrai (apie 42 proc.) padidėjo apie 12 proc., taip pat padaugėjo ir nenustatytų atvejų beveik 10 proc. Tačiau per pastarųjų metų laikotarpį sumažėjo apyvartinių lėšų problemų (apie 4 proc.), rinkos ar partnerių praradimo sukeltamų finansinių sunkumų (apie 9,31 proc.) bei bankrotų dėl netinkamo (neatsakingo) įmonės valdymo (apie 5,06 proc.).

¹ Duomenis dėl 2020 m. sausio 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d. pradėtų bankroto proceso priežasčių pateikė Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos analizės skyriaus vyriausioji specialistė Virginija Jūrienė, pagal duomenų teikimo užklausą, 2022 m. kovo 31 d.

Nustatyta, jog dažniausiai įmonės finansinius sunkumus patiria dėl subjektyvių priežasčių, t. y. dėl per didelių sukauptų įsiskolinimų.

Visų įmonės finansinei padėčiai keliančių grėsmę problemų sprendimas yra svarbus ne tik pačiai įmonei, bet ir visuomenei. Verslai atlieka daug svarbių funkcijų visuomenėje ir nacionalinėje ekonomikoje: gamina prekes, teikia paslaugas, sukuria turtą, suteikia naujų darbo vietų, skatina konkuruoti. Visa tai įtikinamai įrodo, kad verslai ir verslininkystė yra teigiamas nacionalinio kiekvieno šalies ūkio požymis ir dinamiškiausiais rinkos dalyvis. Verslininkas ne tik sau užsidirba pajamas, didina ne tik savo asmeninį turtą, bet ir sudaro sąlygas užsidirbti kitiems visuomenės nariams, be to, tai pasiekama patenkinus trečiųjų asmenų, t. y. visuomenės, poreikius (Gineitienė *et al.*, 2003, p. 25–26). Versle yra susiduriama su rizikomis ir, laiku nepastebėjus finansinių sunkumų, juridiniai asmenys dažnu atveju yra privedami prie bankroto. Įmonės žlugimas paliečia plačią interesų sritį. Labiausiai dėl to nukenčia įmonės kreditoriai, darbuotojai, vadovybė ir akcininkai. Tačiau įmonės gali sukelti neigiamų padarinių ir visai visuomenei bei valstybei. Didelės įmonės bankrotas gali paveikti net visos šalies ekonomiką (didėja nedarbas, mažėja surenkamų mokesčių, mažėja eksportas ir t. t.). Dėl išvardytų priežasčių įmonės bankrotas nėra vien įmonės ir kreditorių reikalas, tai – ir viešas interesas, nepaisant to, kad restruktūrizavimu, visų pirma, siekiama patenkinti kreditorių interesus (Meiženytė, 2007, p. 4).

Taigi, įmonės patiriamų finansinių sunkumų nustatymas yra viena iš būtinųjų sąlygų norint iškelti restruktūrizavimo bylą. Tačiau JANĮ įtvirtinti įmonės finansinių sunkumų elementai laikytini nepakankamais siekiant nustatyti realią įmonės padėtį. Be kita ko, nustatyta, jog įmonės finansiniai sunkumai dažnu atveju kyla ne dėl išorinių, bet dėl subjektyvių priežasčių, kurias sukelia valdymo organų veiksmai bei jų menkos žinios apie įmonių bei finansų valdymus.

1.3. Įmonės gyvybingumas

Teisės doktrinoje pagrįstai nurodoma, kad su finansiniais sunkumais susidūrusi įmonė turėtų būti restruktūrizuojama ir išsaugoma tik tuo atveju, kai ji yra ekonomiškai gyvybinga. Taigi įmonės gyvybingumo vertinimas siejamas su įmonės ekonominės padėties analize. Nustačius, kad įmonė yra ekonomiškai neperspektyvi, jos tolesnės veiklos vykdymas neleis pasiekti restruktūrizavimo tikslų. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad įmonės restruktūrizavimas turi prasmę tuo atveju, kai restruktūrizuojamos įmonės vertė viršys jos likvidacinę vertę. Tačiau

net ir tokį kriterijų atitinkančios įmonės restruktūrizavimas turės ekonominę naudą tik tada, jei ji, baigus restruktūrizavimo procedūras, kurios gali trukti iki 4 metų, gebės išlikti gyvybinga ir veikti konkurencijos sąlygomis. Todėl vien formalus įmonės gyvybingumas, neužtikrinant jos konkurencingumo baigus restruktūrizavimo procedūras, t. y. realaus ir sėkmingo veiklos tęstinumo, iš esmės neduos ekonominės naudos (Jokubauskas, 2020, p. 561).

Juridinio asmens gyvybingumas pagal JANĮ 2 straipsnio 6 dalį – tai juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą, leisiančią jam vykdyti savo prievolės ateityje. Teismų praktikoje ši nuostata plėtojama ir yra išaiškinta, kad vertindamas įmonės gyvybingumo sąlygą, teismas turi nustatyti ne tik faktinį įmonės ūkinės komercinės veiklos vykdymą, iš kurio juridinis asmuo gauna pelną, tačiau taip pat turi įvertinti ir kitų reikšmingų faktinių aplinkybių visumą: kokios priežastys lėmė įmonės nemokumo problemas, numatomos gauti pajamos, kiek darbuotojų dirba įmonėje (darbuotojų skaičiaus kaitą) ir pan. (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje). Šių aplinkybių analizė padeda nustatyti įmonės gyvybingumą ir užtikrina restruktūrizavimo proceso efektyvumą.

Juridinio asmens ūkinės komercinės veiklos tęsimas, leisiantis įmonei vykdyti savo prievolės ateityje, kaip viena iš gyvybingumo nustatymo sąlygų yra įtvirtintas JANĮ 2 straipsnio 6 dalyje. Įdomu tai, kad ĮRĮ faktinis ūkinės komercinės veiklos vykdymas buvo laikomas vienu iš restruktūrizavimo bylos inicijavimo sąlygų. Pažymėtina, kad, nors ir ĮRĮ lingvistiškai numatė reikalavimą nustatyti tik faktinį veiklos vykdymą, teismų praktikoje įmonės buvo „<...> pripažįstamos vykdančios ūkinę komercinę veiklą tik, jeigu ji užsiima tęstine (nuolatine) veikla, kurią vykdo savarankiškai ir siekia pelno. Todėl sprendžiant, ar įmonė nėra nutraukusi veiklos, turi būti vertinami ne duomenys apie įmonės vykdytą veiklą praeityje, bet įrodymai apie įmonės būseną esamuoju metu ir jos siekių įvykdytinumą, t. y. ar įmonės pastangos sudaro realias galimybes jai išlikti rinkoje aktyviai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga, 2014). Pažymėtina, kad toks įmonės veiklos vykdymo išaiškinimas teismų praktikoje, lėmė papildomos sąlygos nustatymą JANĮ, t. y. įmonės vykdoma veikla turi būti pelninga bei leisianti jai vykdyti savo prievolės ateityje. Taigi vien faktinis įmonės veiklos vykdymas nėra pakankamas pagrindas nustatant juridinio asmens gyvybingumą.

Tais atvejais, kai akivaizdu, jog įmonės gaunamo pelno iš ūkinės komercinės veiklos gali neužtekti kreditorių reikalavimų dengimui bei juridinio asmens mokumo atstatymui, verta nustatyti įmonės galimybes gauti pakankamai lėšų kitu būdu. Tai gali būti įmonei nuosavybės teise priklausančio turto efektyvus panaudojimas, kuris sukurtų papildomą piniginių lėšų

šaltinį. Turtas į pinigines lėšas gali būti paverstas jį išnuomojus ar pardavus. Tai užtikrintų efektyvesnį atsiskaitymą su kreditoriais. Todėl, sprendžiant klausimą dėl gyvybingumo, svarbu įvertinti įmonei priklausančio turto masę, jo vertę bei efektyvaus panaudojimo galimybę.

Apskaičius įmonės turtą, būtina nustatyti priežastis, kurios nulėmė įmonės finansinius sunkumus, tik jie gali atskleisti realias tų sunkumų išsprendimo galimybes restruktūrizavimo procese. Finansiniai sunkumai neatsiranda iš niekur, sunkią situaciją gali lemti įvairios priežastys. Todėl turi būti analizuojamos pagrindinės išorinės, vidinės priežastys ir veiksniai, kurie lėmė juridinio asmens finansinių sunkumų atsiradimą (grėsmes jiems atsirasti) (pvz., ekonominė ir rinkos būklė, debitorinės skolos, patirti nuostoliai, vidaus organizavimo problemos, nepavykę sandoriai ir t. t.) bei sprendimą kreiptis dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2020, p. 8). Įmonės finansinių sunkumų atsiradimo analizė padės nustatyti, ar įmonės planuojamos gauti lėšos bei ūkinės komercinės veiklos tęsimas šiuos sunkumus galės išspręsti bei išsaugos įmonę kaip veikiančią rinkos dalyvį (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Juridinio asmens gyvybingumo vertinimui be aukščiau išvardytų aplinkybių svarbu ir darbuotojų kiekio bei jų kaitos nustatymas. Nepagrįstai didelis įmonės darbuotojų atleidimas gali kelti abejonių dėl įmonės gyvybingumo. Ypatingai atleidžiant tuos darbuotojus, kurie yra būtini efektyviam tolimesniam įmonės ūkinės komercinės veiklos vykdymui. Be kita ko, reikšminga nustatyti, kaip įmonė vykdo (bent iš dalies) mokestines prievoles ir finansinius įsipareigojimus darbuotojams (moka darbo užmokestį). Tinkamas įmonės prievolių darbuotojams vykdymas yra socialiai ir ekonomiškai reikšmingas įmonės gyvybingumo rodiklis, leidžiantis spręsti dėl įmonės veiklos vykdymo ir gebėjimo ją vykdyti restruktūrizavimo proceso metu. Gyvybingumo vertinimui reikšminga aplinkybė laikoma tai, kaip laikotarpiu nuo pareiškimo iškelti juridinio asmens nemokumo bylą pateikimo teismui dienos iki sprendimo iškelti (atsisakyti iškelti) juridinio asmens nemokumo bylą priėmimo dienos įmonė vykdo minėtus įsipareigojimus (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Vertinant įmonės gyvybingumą, svarbu nustatyti, ar įmonė turi pakankamai darbuotojų, kurie galėtų užtikrinti tinkamą juridinio asmens ūkinės komercinės veiklos vykdymą, o taip pat atitinkamai įvertinti įmonės galimybes atsiskaityti su savo darbuotojais.

Visos aukščiau išvardytos įmonės gyvybingumui reikšmingos aplinkybės gali būti nustatomos tik laiku inicijavus restruktūrizavimo procesą. Praktika rodo, kad restruktūrizavimo procesas įmonėse pradedamas gerokai pavėlavus, todėl tokiais atvejais

bankrotas yra neišvengiamas. Dažniausiai tai vyksta tose įmonėse, kuriose silpna vidaus kontrolės sistema ir nėra atliekama įmonės veiklos analizė. Kiekvienas juridinio asmens vadovas turi gebėti suprasti apie pelningumą, mokumą, pinigų srautus ir kitus finansinius rodiklius. Juridinių asmenų vadovai turi nuolat stebėti kapitalo struktūrą – finansinį svertą, kurio reikiamas dydis garantuoja veiklos stabilumą. Norint išvengti bankroto, reikia nustatyti, įvertinti ir spręsti juridiniame asmenyje iškilusias finansines problemas gerokai anksčiau nei paaiškėja, kad jis yra nemokus (AVNT direktoriaus įsakymas..., 2020). Savalaikio restruktūrizavimo proceso nauda pasireiškia tuo, jog dažnu atveju vis dar galimas atsiskaitymas su kreditoriais iš ūkinės komercinės veiklos vykdymo pelno, o ne parduodant įmonės turtą. Be kita ko, ankstyvas restruktūrizavimo proceso inicijavimas gali reikšti, jog įmonės veikla dar nėra sutrikdyta, atitinkamai kreditoriai, partneriai bei klientai dar nėra praradę pasitikėjimo įmone. Taigi, savalaikio restruktūrizavimo proceso inicijavimas užtikrina sėkmingo restruktūrizavimo proceso perspektyvą.

Galima sakyti, kad vien formalus ūkinės komercinės veiklos vykdymas nėra pakankamas kriterijus nustatant įmonės gyvybingumą. JANĮ 2 straipsnio 6 dalis papildoma, jog tokia veikla turi būti efektyvi ir pelninga. Tačiau ne visais atvejais šie du kriterijai nustato realią juridinio asmens padėtį. Dėl to vertinant įmonės gyvybingumą taip pat siūloma nustatyti įmonei nuosavybės teise priklausančio turto egzistavimą, įvertinti finansinių sunkumų kilimo priežastis bei darbuotojų kiekio, kaitos ir įmonės pajėgumo atsiskaityti su jais aplinkybes. Teigtina, jog visos šios sąlygos gali būti nustatytos toms įmonėms, kurios inicijuoja savalaikį restruktūrizavimo procesą.

Apibendrinant įmonės restruktūrizavimo proceso sampratą, galima teigti, kad šis institutas yra pagalba finansinius sunkumus patiriančioms, tačiau gyvybingoms įmonėms atkurti mokumą bei išlikti konkurencingomis ekonomikoje. Ši procedūra užtikrina ne tik įmonės, bet taip pat kreditorių, darbuotojų ir netgi visos visuomenės interesus. Siekiant pasinaudoti šia procedūra, turi būti nustatytos dvi aplinkybės: finansiniai sunkumai ir gyvybingumas. JANĮ įtvirtintos finansinių sunkumų ir nemokumo sąvokos laikytinos abstrakčiomis ir dažnu atveju nepadedančiomis nustatyti realios įmonės finansinės padėties. O JANĮ įtvirtinta gyvybingumo sąvoka reikalauja nustatyti įmonės ūkinės komercinės veiklos vykdymą bei jos efektyvumą. Tačiau, siūlytina neapsiriboti šiais dviem kriterijais bei įvertinti įmonei nuosavybės teise priklausantį turto mastą, finansinių sunkumų kilimo priežastis bei darbuotojų kiekio, kaitos ir įmonės pajėgumo atsiskaityti su jais aplinkybes.

2. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO STADIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Nemokumo bylos nagrinėjamos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus JANĮ nustatytas išimtis (JANĮ 15 straipsnio 2 dalis). Atsižvelgiant į tai, įmonės restruktūrizavimo proceso stadijos bus analizuojamos vadovaujantis tiek JANĮ, tiek ir CPK nuostatomis. Įmonės restruktūrizavimo procesas vyksta teismine tvarka, kurią galima suskirstyti į penkias stadijas: (i) civilinės bylos iškėlimas, (ii) pasirengimas iškelti nemokumo bylą, (iii) restruktūrizavimo bylos iškėlimas, (iv) restruktūrizavimo plano rengimas, jo įgyvendinimas bei (v) restruktūrizavimo bylos užbaigimas. Siekiant išsamaus restruktūrizavimo proceso ištyrimo, būtina nustatyti kiekvienos stadijos esmę, jos ypatumus bei atskleisti kylančias problemas.

2.1. Restruktūrizavimo proceso pradžia: bylos inicijavimas ir pasirengimas bylos nagrinėjimui

Nemokumo bylos inicijavimo stadija yra skirta iškelti civilinę bylą. Teismas šioje stadijoje nevertina materialiosios teisės kreiptis į teismą sąlygų, pakanka nustatyti tik procesines prielaidas procesui prasidėti. Atsižvelgiant į tai, kad JANĮ išsamiai nereglamentuoja pareiškimo dėl nemokumo bylos iškėlimo formos bei jo padavimo tvarkos, turi būti vadovujamasi CPK reglamentavimu dėl procesinių dokumentų. Teismas pareiškimą dėl nemokumo bylos iškėlimo priims tuo atveju, jeigu jis atitiks bendruosius ieškiniui (pareiškimui) keliamus reikalavimus (CPK 111–135 straipsniai), specialiuosius pareiškimo dėl nemokumo bylos reikalavimus (JANĮ 17 straipsnis), taip pat jeigu besikreipiantis asmuo turės įrodymą apie privalomosios ikiteisminės tvarkos pasinaudojimą bei pagal JANĮ 4 straipsnį bus pripažintas turinčiu teisę kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo. Teismas priėmęs tokį pareiškimą, pereina prie antrosios restruktūrizavimo proceso stadijos – pasirengimo bylos nagrinėjimui, kur bus atliekamas materialųjų aplinkybių tyrimas dėl nemokumo bylos iškėlimo įmonei.

Nemokumo proceso reglamentavime nustatyta išankstinė ne teisminė tvarka laikoma privaloma, o jos nesilaikymas yra pagrindas atsisakyti priimti pareiškimą (CPK 412 straipsnio 1 dalis). Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad asmuo, siekdamas tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą dėl nemokumo proceso pradėjimo, turi griežtai laikytis ikiteisminės tvarkos

įgyvendinimo sąlygų. Nemokumo proceso inicijavimo tvarkos tikslas – sudaryti galimybę skolininkui įvykdyti neįvykdytą, neginčijamą prievolę kreditoriui bei susitarti dėl neteisminio nemokumo problemų sprendimo sudarant susitarimą dėl pagalbos. Taip pat ja siekiama informuoti visus įmonės kreditorius apie juridinio asmens finansinius sunkumus skatinant kreditorius aktyviai įsitraukti į nemokumo procesą bei užtikrinti nemokumo proceso dalyvių lygiateisiškumą (JANĮ 3 straipsnio 2 dalis). Tokiu būdu įstatymų leidėjas sudaro galimybę skolininkui ir kreditoriui išspręsti nemokumo problemas bei ieškoti juridinio asmens finansinę būklę gerinančių sprendimų neiškeliant nemokumo bylos teisme. Tik tinkamai pasinaudojus šia ikiteismine nemokumo ginčų sprendimų stadija, atsiranda teisė kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo (JANĮ 16 straipsnio 1 dalies 1 punktas) (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Ankstesnio reguliavimo pagrindu (ĮBĮ) tinkamu ikiteisminės tvarkos laikymusi buvo pripažįstamas informavimas apie nemokumo proceso inicijavimą, jeigu skolininkas neatsiskaitys per 30 d. Atitinkamai kasacinis teismas suformavo logišką praktiką, kuri numatė, jog tais atvejais, kai bankroto procesą inicijuoja keli ieškovai, vieno pareiškėjo ikiteisminės tvarkos nesilaikymas, kai kiti laikėsi, netampa pagrindu reikalauti nesilaikiusiojo ieškovo grįžti į ikiteisminę ginčo nagrinėjimo stadiją (Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje). Įmonė, neįvykdžiusi prievolės vienam kreditoriui, akivaizdu, kad ir kitam tokios prievolės įvykdyti negalės. Tačiau dabar galiojančiame reglamentavime nustatyta, jog ikiteisminė tvarka skirta ne tik informavimui, bet ir deryboms su kreditoriais. Todėl manytina, kad anksčiau galiojusi teismų praktika negali būti pritaikyta JANĮ įtvirtintam reguliavimui. Susitarimo dėl pagalbos nepasiekus su vienu kreditoriumi, tai dar netampa pagrindu teigti, jog su kitu toks susitarimas negalėtų būti sudarytas. Taigi naujos ikiteisminės tvarkos įtvirtinimas gali lemti griežtesnės teismų praktikos nustatymą, kuris suformuos privalomą ikiteisminės tvarkos laikymąsi visiems kreditoriams be išimčių norintiems įgyti ieškovo teises ir pareigas nemokumo byloje.

Tiriant pirmąją restruktūrizavimo proceso stadiją, taip pat svarbu išgryninti, kokie asmenys gali inicijuoti įmonės restruktūrizavimo bylą. Pagal JANĮ tokią teisę turi juridinio asmens vadovas ir kreditoriai. S. Barakauskas teigia, jog „Pačios įmonės, kurią ketinama gaivinti, teisė inicijuoti gaivinimo procedūrą teisės doktrinoje yra visuotinai pripažįstama, tačiau diskusijų kyla dėl tokios teisės suteikimo su sunkumais susidūrusios įmonės kreditoriams“ (Barakauskas, 2016, p. 127). Ankstesnis reglamentavimas (ĮRĮ) nenumatė įmonės kreditoriams galimybės inicijuoti restruktūrizavimo procesą. Tai iš esmės buvo teisinama tuo, kad kreditoriams neturėtų būti suteikiama galimybė daryti nepagrįstą įtaką kitos įmonės veiklai

inicijuojant restruktūrizavimo procedūrą, kai iš esmės nėra kilusi reali grėsmė jų interesams (nes tokiu atveju nebūtų užtikrinama tinkama skirtingų interesų pusiausvyra) arba kai toks bandymas inicijuoti gaivinimo procedūrą reikštų piktnaudžiavimą šia procedūra (Barakauskas, 2016, p. 127). Tuo tarpu šiuo metu galiojančiame reglamentavime galime pastebėti aiškų įstatymo leidėjo pozicijos pasikeitimą. JANĮ nustato, jog teisę inicijuoti nemokumo bylą turi ir kreditoriai. Įstatymo leidėjo pozicijos kitimą galėjo lemti UNCITRAL taisyklės, kuriose nurodoma, kad atsižvelgiant į vieną iš svarbiausių restruktūrizavimo tikslų – padidinti turto vertę ir dėl verslo struktūrinių pokyčių tęsiamos ūkinės komercinės veiklos padidinti kreditorių reikalavimų tenkinimo galimybes, yra pageidautina, kad teisė inicijuoti juridinio asmens restruktūrizavimą nebūtų suteikiama išimtiniai tik pačiam juridiniam asmeniui (Tamošiūnienė *et al.*, 2020a, p. 50). Įstatymų leidėjas, suteikęs teisę kreditoriui inicijuoti restruktūrizavimo bylą nustatė atitinkamas sąlygas, kurios apriboja nepagrįstą kišimąsi į įmonės veiklą. Finansinių sunkumų turinčios įmonės kreditorius inicijuoti restruktūrizavimo procesą gali tik tais atvejais kai egzistuoja visos penkios aplinkybės: (i) išankstinės ne teisminės tvarkos laikymasis, (ii) prievolės terminas yra suėjęs, (iii) pradelsti reikalavimai viršija 10 MMA, (iv) kreditoriaus reikalavimas yra neginčytinas bei (v) sumokėtas žyminis mokeskis.

Siekiant atskleisti reikalavimo neginčytinumo sampratą, kreditorius galime suskirstyti į realius ir tikėtinus. Realus kreditorius yra laikomas tokiu, kuris inicijuoja restruktūrizavimo bylą juridiniam asmeniui turėdamas įsiteisėjusį teismo sprendimą dėl jo reikalavimų patenkinimo. Atitinkamai tikėtinas kreditorius yra toks, kuris neturi teismo sprendimo, tačiau kitais pagrindais save laiko finansinius sunkumus patiriančios įmonės kreditoriumi. Teismų praktikoje išaiškinta, kad civilinės bylos iškėlimo stadijoje teismas kreditoriaus reikalavimo pagrįstumą vertina tik preliminariai, pirmiausia siekdamas nustatyti kreditoriaus statusą. Jei kreditorius pateikia pakankamų jo reikalavimo pagrįstumo įrodymų, iš kurių teismas gali susidaryti nuomonę, kad yra labiau tikėtina, jog kreditorius reikalavimo teisę į skolininką turi, tokio kreditoriaus pareiškimas dėl nemokumo bylos skolininkui iškėlimo turi būti nagrinėjamas iš esmės. Jei skolininkas ginčija kreditoriaus statusą ir pateikia tai patvirtinančius įrodymus, teismas situaciją turėtų vertinti vadovaudamasis civiliniame procese galiojančiu tikimybių pusiausvyros principu (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Kita svarbi sąlyga yra žyminio mokesčio nustatymas. Tai taip pat laikytina priemone, kuri padeda riboti kreditorių galimybes kelti įmonėms nemokumo bylas nepagrįstai. Šią sąlygą įtvirtina CPK 80 straipsnio 1 dalies 10 punktas, kuriame nurodoma, jog už pareiškimus dėl

juridinio asmens restruktūrizavimo bylos iškėlimo yra mokamas penkių šimtų eurų žyminis mokestis, tačiau su išimtimis. Privilegiuoti asmenys, tokie kaip: juridinio asmens savininkas, vadovas, darbuotojas, valstybės institucijos ar įstaigos, pareigos mokėti žyminį mokestį neturi (CPK 80 straipsnio 1 dalies 10 punktas). Anksčiau tokio reguliavimo CPK nebuvo, ši norma atsirado kartu su JANĮ priėmimu. Žyminio mokesčio mokėjimo prievolės sukūrimas kreditoriams, norintiems inicijuoti restruktūrizavimo procesą įmonei, turėtų būti vertinamas pozityviai, kadangi tai yra viena iš priemonių, užtikrinanti skirtingų interesų pusiausvyrą.

Kaip minėta anksčiau, restruktūrizavimo byla gali būti inicijuojama finansinių sunkumų turinčiai įmonei. Tačiau įmonė, kuriai nebuvo inicijuota restruktūrizavimo byla, pasiekusi nemokumo būseną pasirinkimo nebeturi. JANĮ nustato juridinio asmens vadovui pareigą inicijuoti nemokumo bylą tuo atveju, kai įmonė tampa nemoki (JANĮ 5 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Tokią pareigą turi vadovas, bet ne įmonės akcininkai. JANĮ nustatytą reglamentavimą kasacinis teismas grindžia tuo, kad galimybė sužinoti apie nemokumą vadovui ir akcininkams atsiranda skirtingais momentais, nes vadovas turi įstatyme nustatytas pareigas organizuoti bendrovės turto apskaitą, stebėti bendrovės finansinę padėtį pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo 4 straipsnį, 14 straipsnio 2 dalį ir 21 straipsnį, taip pat pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 12 dalies 2 punktą ir, jei bendrovė turi mokumo sunkumų, privalo atitinkamai veikti. Akcininkai apie įmonės nemokumą sužinoti gali eilinio kasmetinio akcininkų susirinkimo dieną, bet ir tai tik tuo atveju, jeigu toks susirinkimas būtų tinkamai sušauktas ir įvykęs (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje). Pažymėtina, jog iki JANĮ galiojės įmonės restruktūrizavimo procesus reglamentuojantis teisės aktas (IRĮ) nenustatė vadovui pareigos inicijuoti restruktūrizavimo bylą įmonei tapus nemokiai, tačiau tokią pareigą numatė ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalis. R. Jokubauskas ir M. Kirkutis straipsnyje „Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso“ padarė išvadą, kad restruktūrizavimo procesas yra siejamas su nemokumo tikimybe, o nemokumo sąlyga yra laikoma bankroto požymiu. Dėl šios priežasties vadovui atsakomybė turėtų kilti tik dėl bankroto proceso neinicijavimo įmonei esant nemokiai. Šie teisės mokslininkai tokią poziciją grindžia, visų pirma, įmonės vadovo pareigomis, kurios turi būti vykdomos esant juridinio asmens nemokumo tikimybei, šią pareigą reglamentuoja JANĮ 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos, kurios buvo perkeltos iš Direktyvos. Pažymėdami, kad Direktyva yra taikoma tik restruktūrizavimo procesui ir ji nereglamentuoja įmonės vadovo atsakomybės už jo neinicijavimą laiku teigia, kad tokio proceso inicijavimo pareiga neturėtų būti taikoma ir

Lietuvos teisinėje sistemoje. Antra, Direktyva nustato įmonės vadovo pareigas tik iškilus įmonės nemokumo tikimybei. Vadovo pareigos nemokumo ir nemokumo tikimybės atveju yra skirtingo pobūdžio, todėl teisės autoriai teigia, kad bendrojo pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai turi būti skiriamos nuo konkrečių vadovui keliamų pareigų, pavyzdžiui, laiku inicijuoti nemokumo (bankroto) procesą. Trečia, mokslininkai teigia, kad įmonės nemokumo kategorijos taikymas restruktūrizavimo procese yra abejotinas ir prieštarautų restruktūrizavimo proceso tikslams (Jokubauskas, Kirkutis, 2021, p. 438–440). Visgi šiuo klausimu galima ir kita nuomonė. JANĮ ir Direktyvos nustatytu reglamentavimu yra siekiama sudaryti geresnes sąlygas išsaugant verslą bei mažinant gyvybingų įmonių likvidavimą. Atitinkamai suteiktas prioritetą restruktūrizavimo procesui leidžia daryti išvadą, kad bankrotas turi būti laikomas paskutine priemone. Dėl šios priežasties įtvirtinta pareiga vadovui inicijuoti nemokumo procesą, o ne bankroto, suteikia galimybę įmonei nemokumo klausimą spręsti geriausiai jos padėtį atitinkančiame bankroto arba restruktūrizavimo procese. Tokiu reglamentavimu sukuriama didesnė galimybė gyvybingoms įmonėms atkurti savo mokumą ir išlikti konkurencingomis ekonomikoje.

Už pareigos inicijuoti nemokumo bylą neįgyvendinimą vadovui kyla civilinė atsakomybė, kuri įpareigoja vadovą atlyginti žalą dėl įstatyme nustatytų pareigų nevykdymo, ir teismo sprendimu gali būti apribota jo teisė eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu (JANĮ 13 straipsnis). Tokios atsakomybės kilimas buvo numatytas ir ĮBĮ. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog teisės eiti vadovo pareigas apribojimu yra „<...> siekiama dvejopo tikslo: pirma, įspėti įmonės vadovą, kad jis tinkamai vykdytų jam nustatytas pareigas, antra, pašalinti iš verslo rinkos asmenis, kurie, vadovaudami verslo subjektams, nevykdo įstatymo nustatytų pareigų, nesilaiko sąžiningo verslo ir dėl to viešieji, privatūs ir fiziniai asmenys patiria normalios verslo rizikos neatitinkančių turtinių praradimų <...>“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje). Dėl šios priežasties pagal JANĮ 13 straipsnio 1 dalį nustatyta, jog vadovas privalo atlyginti žalą, kuri atsirado dėl šiame įstatyme nustatytų pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Teisės doktrinoje keliamas probleminis klausimas dėl sankcijos vadovui, kuris neinicijavo restruktūrizavimo bylos iškelimo, tinkamumo. A. Balsiukienė nurodo, jog „<...> paprastai restruktūrizavimo proceso metu bendrovės vadovas ir toliau vadovauja juridinio asmens veiklai, disponuoja jo turtu, yra atsakingas už restruktūrizavimo plano įgyvendinimą, o nemokumo administratorius nėra būtinas.“ Dėl šios priežasties paskyrus sankcijas, kuriomis uždraudžiama valdymo organui eiti vadovo pareigas, gali susiklostyti situacija, kad įmonė

susidurs su dar didesniais finansiniais sunkumais ir bus priversta bankrotuoti (Balsiukienė, 2021, p. 459). Šio klausimo analizė plačiau nebus atliekama, nes tai reikalauja atskiro ištyrimo.

Visų išvardytų procesinių aplinkybių nemokumo bylai inicijuoti, o taip pat subjekto teisių ir pareigų tinkamą įgyvendinimą, vertina bei nutartį dėl pareiškimo kelti nemokumo bylą priima apygardos teismas, pagal juridinio asmens buveinės vietą (JANĮ 15 straipsnio 1 dalis). Tokią nutartį priėmus ir jai įsiteisėjus, galima pereiti prie antrosios restruktūrizavimo proceso stadijos, kurioje bus atliekamas tyrimas dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo pagrįstumo. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškimo priėmimo stadijoje vertinamos tik faktinės aplinkybės dėl procesinio dokumento bei subjektų tinkamumo, nustatyta, kad apygardos teismo nutartis dėl priėmimo negali būti skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui, nes tokia nutartis neužkerta jokio kelio tolesnei bylos eigai (CPK 334 straipsnio 1 dalies 2 punktas).

Taigi JANĮ nustatyta privalomoji ikiteisminė tvarka užtikrina visų kreditorių teisę būti informuotais apie skolininkės finansinę padėtį, o įmonė turi galimybę ne teismo tvarka vykdyti derybas su kreditoriais dėl pagalbos suteikimo. Tokio susitarimo nepasiekus, gali būti priimtas įmonės vadovo ar kreditoriaus, atitinkančio visas JANĮ nurodytas sąlygas, pareiškimas dėl nemokumo bylos iškėlimo. Pareiškimo padavimas nėra privalomas, kol įmonė nėra laikoma nemokia, bet, pasiekus nemokumo būseną, vadovui atsiranda prievolė inicijuoti nemokumo procesą. Pareiškimo priėmimo stadijoje teismas vertina faktines aplinkybes procesui prasidėti, o pasirengimo nagrinėti bylą stadijoje jau peržiūrimos materialinės aplinkybės dėl įmonės finansinės padėties, bei jos gyvybingumo. Atsižvelgiant į tai, JANĮ nustato draudimą nutartį dėl pareiškimo priėmimo apskųsti aukštesniajai instancijai.

2.2. Restruktūrizavimo bylos iškėlimo stadija ir padariniai

Trečioji restruktūrizavimo proceso stadija – įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimas. Ji keliama tik tuo atveju, jeigu teismas pasirengimo stadijoje nustato JANĮ įvardytas sąlygas: (i) juridinis asmuo turi finansinių sunkumų, (ii) juridinis asmuo yra gyvybingas bei (iii) juridinis asmuo nėra likviduojamas dėl bankroto. Nutartis įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimu gali būti peržiūreta apeliacine tvarka. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas, panaikinęs pirmos instancijos teismo nutartį, kuria buvo atsisakyta iškelti tokią restruktūrizavimo bylą, savo iniciatyva jos iškelti negali, tokiu atveju byla turi būti perduodama pirmos instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Šioje stadijoje kylantys padariniai atskleidžia restruktūrizavimo proceso naudą finansinius sunkumus patiriančiai įmonei. Įsiteisėjusi nutartis iškelti įmonės restruktūrizavimo byla sukelia materialinių (JANĮ 25, 28 straipsniai) bei procesinių (JANĮ 27, 29 straipsniai) padarinių. Visų pirma, svarbu paminėti, kad įmonės valdymo organai, kitaip nei bankroto byloje, išsaugo savo įgaliojimus ir patys dalyvauja restruktūrizavimo procese. Daugumos kylančių materialinių padarinių esmė – leisti juridiniam asmeniui „atsikvėpti“ ir persvarstyti savo veiklos organizavimą. Iki restruktūrizavimo plano patvirtinimo uždraudžiami išieškojimai, įskaitymai, netesybų ir palūkanų skaičiavimas bei įsigalioja draudimas įmonei atsiskaitinėti su savo kreditoriais. Šie draudimai sustabdo įmonės skolų didėjimą ir akivaizdžiai jai suteikia privilegijų. Šiame procese restruktūrizuojama įmonė negali būti atleidžiama nuo einamųjų mokėjimų, kurių stabdymas reikštų įmonės gyvybingumo praradimą. Todėl mokėjimai, kurie yra būtini siekiant tęsti ūkinę komercinę veiklą, įskaitant pinigines prievoles valstybei, pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą privalo būti dengiami (JANĮ 28 straipsnio 3 dalis). Svarbus ir specifinio statuso suteikimo padarinys. Pagal JANĮ 25 straipsnio 7 dalį juridinis asmuo, kuriam iškelta restruktūrizavimo byla, įgyja restruktūrizuojamos įmonės statusą ir yra įregistruojamas juridinių asmenų registre. Tokio specifinio statuso suteikimas įmonei yra naudingas, nes restruktūrizuojamos įmonės statusą turinčiam juridiniam asmeniui negali būti iškelta bankroto byla (JANĮ 21 straipsnio 2 dalis). Statuso suteikimas ir jo įregistravimas juridinių asmenų registre taip pat atlieka ir išviešinimo funkciją. Taip yra informuojami teisinių santykių dalyviai apie įmonės statuso pasikeitimą. Ne retai specifinio statuso suteikimas lemia tam tikrus įmonės veiklos ypatumus pagal kitus teisės aktus. Pavyzdžiui, restruktūrizuojamoms įmonėms siaurinama galimybė dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, nustatant, kad perkančioji organizacija gali pašalinti tiekėją iš pirkimo procedūros, jeigu jis yra nemokus ar jam iškelta restruktūrizavimo byla (Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas, 1996). Tai gali būti pateisinama viešųjų pirkimų efektyvumo tikslu, kuris reiškia garantiją, kad perkančiosios organizacijos parinktas viešojo pirkimo laimėtojas ne tik sugebės pateikti geriausią pasiūlymą, bet ir faktiškai jį visiškai bei tinkamai įvykdyti taip, kaip nurodyta šalių sudarytoje viešojo pirkimo sutartyje (Soloveičikas, 2014, p. 56). Pažymėtina, kad dalyvavimas viešuosiuose pirkimuose yra tik apribojamas, bet neuždraudžiamas, todėl restruktūrizuojama įmonė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 46 straipsniu bei 6 straipsnio 2 punktu, pateikusi pagrįstus įrodymus, jog pirkimo sutarties sąlygas galės įvykdyti, bus laikoma tinkama viešųjų pirkimų sutarties šalimi. Taip pat kaip materialusis padarinys, įsiteisėjus nutarčiai iškelti restruktūrizavimo byla,

ne mažiau svarbus yra JANĮ 28 straipsnio 1 dalies 7 punkte įtvirtintas draudimas parduoti restruktūrizuojamo juridinio asmens turtą, reikalingą jo gyvybingumui išsaugoti. Tokio draudimo nesilaikymas sugriautų esminius restruktūrizavimo proceso pagrindus ir iš esmės sukeltų įmonei didelę grėsmę bankrutuoti.

Be materialiujų padarinių įsiteisėjus nutarčiai iškelti restruktūrizavimo bylą, kyla ir procesiniai padariniai. Teismas ne vėliau kaip kitą darbo dieną, įsiteisėjus nutarčiai iškelti restruktūrizavimo bylą, nutarties kopiją turi išsiųsti juridinio asmens tvarkytojui, antstoliui, taip pat teismams, kurie nagrinėja susijusias su restruktūrizuojama įmone bylas, bei kitiems JANĮ 27 straipsnio 2 dalyje nurodytiems subjektams. Nemokumo bylą iškėlusiam teismui perduodamos teismuose esančios civilinės bylos, kuriose juridiniam asmeniui pareikšti turtiniai reikalavimai ar turtinius reikalavimus yra pareiškęs juridinis asmuo, kai šiose bylose dar nepriimta nutartis skirti nagrinėti bylą posėdyje (JANĮ 29 straipsnio 1 dalis). Taip pat ir antstolis, turėdamas vykdomąjį dokumentą dėl skolos išieškojimo iš restruktūrizuojamos įmonės, yra įpareigojamas sustabdyti vykdomąją bylą ir perduoti dokumentus nemokumo bylą nagrinėjančiam teismui, tik tokiu būdu gali būti užtikrintas kreditorių lygiateisiškumas.

Taigi nutartis dėl įmonės restruktūrizavimo bylos iškėlimo bus priimta tik tuo atveju, jei teismas pasirengimo bylos nagrinėjimui metu nustatė įmonės patiriamus finansinius sunkumus, jos gyvybingumą ir faktą, kad įmonė nėra likviduojama. Šios stadijos esminis ypatumas pasireiškia įmonei sukeliama materialiniais ir procesiniais padariniais. Juridiniam asmeniui šioje stadijoje suteikiamos lengvatos, kurios leidžia jam „atsikvėpti“ ir persvarstyti savo veiklos organizavimą.

2.3. Įmonės restruktūrizavimo plano rengimas ir tvirtinimas

Restruktūrizavimo planas (toliau – Planas) – tai pagrindinis dokumentas, nustatantis restruktūrizuojamos įmonės tikslus ir patį procesą, atitinkančius antikrizinio valdymo uždavinius. Plane pateikiami išsamūs duomenys apie įmonę, finansinę jos būklę, kreditorinius ir kitus reikalavimus, taip pat nustatomos finansinės įmonės stabilizavimo priemonės ir jų įgyvendinimas (Graškaitė-Milvydienė, 2013, p. 257). Juridinio asmens vadovas prieš inicijuodamas restruktūrizavimo procesą, visų pirma, vykdo derybas su kreditoriais ir bando pasiekti susitarimą dėl pagalbos. Tuo atveju, jei derybos yra nesėkmingos, įmonės vadovas parengia restruktūrizavimo plano projektą (toliau – Plano projektas). Plano projektas turi būti teikiamas juridinio asmens dalyvių susirinkimui, o gavus sprendimą dėl pritarimo Plano

projektui, galima inicijuoti restruktūrizavimo bylą apygardos teisme pagal juridinio asmens buveinės vietą. Sėkmingai vykstant procesui, pasiekus stadiją, kuomet teismo nutartis dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo įsiteisėja, o įmonė įgyja restruktūrizuojamos įmonės statusą, pradedamas Plano rengimas.

Rengiant efektyvų Planą, atitinkantį verslo aplinką ir juridinio asmens galimybes, svarbu tinkamai apskaityti visą juridinio asmens turtą, kadangi neįmanoma sudaryti veiksmingo verslo gelbėjimo plano nežinant, kokiais ištekliais juridinis asmuo gali disponuoti (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2020, p. 2). Gali susiklostyti situacijos, kai įmonei priklausanti turtą reikia išsireikalauti iš debitorių. Vertinant ĮRĮ ir JANĮ reglamentavimą, įstatymų leidėjas įmonės situaciją pablogino, kadangi ankstesniame reglamentavime įmonei buvo nustatyta lengvata, reikalavimus debitoriams pareikšti restruktūrizuojamos įmonės buveinės vietos teismuose, tačiau dabar JANĮ šios normos nebeliko, tai reiškia, jog turi būti vadovaujama CPK 29 straipsnyje įtvirtinta bendrąja taisykle, kuri numato, jog ieškiniai pareiškiami atsakovo gyvenamosios vietos, buveinės teismuose. Apskaičius turtą, analizuojamas kreditorių reikalavimų pagrįstumas bei jų dydis. Išanalizavus juridinio asmens būklę, galima pradėti kurti juridinio asmens strategiją, įvykdyti konkrečias priemones, kaip ateityje įveikti finansinius sunkumus, atsiskaityti su kreditoriais bei tapti vėl konkurencingu (Audito, apskaitos, turto vertinimo..., 2020, p. 2).

Už Plano parengimą atsako juridinio asmens vadovas (JANĮ 104 straipsnio 1 dalis). JANĮ nustato keturių mėnesių terminą, per kurį įmonės Plano projektas turi būti pateiktas teismui tvirtinti. Esant svarbioms priežastims ir su kreditorių susirinkimo sutikimu, teismas šį terminą gali pratęsti, tačiau terminas negali viršyti 6 mėnesių (JANĮ 110 straipsnis). Šis reguliavimas, lyginant su ĮRĮ, nustato trumpesnę Plano projekto rengimo terminą. Jis trumpinamas siekiant išvengti piktnaudžiavimo šiuo etapu juridiniam asmeniui suteikiamoms prievolių vykdymo sustabdymo galimybėmis. JANĮ įtvirtinta, jog prieš teikiant Plano projektą tvirtinti teismui, jis turi būti patvirtintas juridinio asmens dalyvių ir Plano paveikiamų kreditorių grupėse (JANĮ 107 straipsnis). Viena kreditorių grupė – kreditoriai, kurių reikalavimai užtikrinti įkeitimu ir (ar) hipoteka, kita grupė – visi kiti kreditoriai (Viešoji įstaiga „Versli Lietuva“, 2021). Tačiau abiejose šiose grupėse esantys kreditoriai turi būti laikomi Plano paveikiamaisiais. Toks reglamentavimas reiškia, kad dalyvauti ir balsuoti Plano projekto patvirtinime gali tik tie kreditoriai, kurie suteikė kažkokią pagalbą restruktūrizuojamam juridiniam asmeniui. Pagal JANĮ 2 straipsnio 9 dalį „<...> plano paveikiamas kreditorius – kreditorius, kurio civilinės teisės ir (ar) pareigos dėl juridiniam asmeniui suteikiamos pagalbos finansiniams sunkumams

įveikti tiesiogiai sukuria, pakeičia ar panaikina Planas“. JANĮ 2 straipsnio 18 dalis nurodo, jog „Pagalba juridinio asmens finansiniams sunkumams įveikti – kreditorių suteikiama pagalba juridiniam asmeniui finansiniams sunkumams įveikti, apimanti reikalavimo įvykdyti prievolę termino atidėjimą, reikalavimo įvykdyti prievolę ar jos dalį atsisakymą, prievolės pakeitimą kita prievole ir kt.“ Taigi JANĮ nenustato baigtinio pagalbos įmonei priemonių sąrašo, kuris galėtų padėti nustatyti Plano paveikiamus ir nepaveikiamus kreditorius. Iš esmės, prievolės terminui suėjus, jos pratęsimas ir kitoks atsiskaitymų tvarkos nustatymas yra persitarimas dėl sąlygų ir tai jau turi būti laikoma „nuolaida“ restruktūrizuojamai įmonei. Kasacinis teismas šiuo klausimu dar nėra pasisakęs, tačiau Lietuvos apeliacinės instancijos teismas civilinėje byloje padarė išvadą, jog paveikiami kreditoriai „<...> iš esmės yra visi kreditoriai, kurių prievolių įvykdymo terminai yra suėję, nepriklausomai nuo to, ar jie yra sutikę daryti skolininkei nuolaidas, ar ne“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje). Šia nuostata įstatymų leidėjas, siekia sudaryti prielaidas lengviau priimti sprendimą dėl juridinio asmens restruktūrizavimo ir užtikrinti didesnę Plano sėkmingo įgyvendinimo tikimybę, kartu išlaikant kreditorių, kurių civilinėms teisėms ir (ar) pareigoms Planas neturės įtakos, interesų apsaugą (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). Tačiau toks sprendimas abejotinas, nes iki galo nėra aišku, kokie kreditoriai galėtų būti laikomi Plano nepaveikiamais. Pažymėtina, jog teismas, tvirtindamas Planą, turės įvertinti ne tik restruktūrizavimo priemonių įgyvendinimo realistiškumą, bet taip pat ar visų kreditorių interesai yra užtikrinami. Taigi svarstyтина, ar pagalbos įmonei nesuteikusio kreditoriaus interesai bus užtikrinti neleidžiant jam balsuoti už Plano (ne)patvirtinimą.

Iki JANĮ galiojęs reglamentavimas nustatė, kad kreditorių susirinkimo sprendimas pritari Planui yra priimamas kreditorių, kurių reikalavimų suma vertine išraiška sudaro ne mažiau kaip 2/3 visų teismo patvirtintų kreditorių reikalavimo sumos vertinės išraiškos. Dėl tokio pritarimo Planui balsuodavo visi kreditoriai, nepriklausomai nuo to, ar Planas turės įtakos jų civilinėms teisėms ir (ar) pareigoms, taip pat jie nebuvo skirstomi ir į atskiras grupes. Manytina, kad tokio reglamentavimo pagrindu yra lengviau pasiekti bendro kreditorių sutarimo (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). JANĮ galiojantis reglamentavimas nustato kreditorių balsavimą dėl Plano projekto (ne)patvirtinimo grupėse, tokio sprendimo priežastis buvo užtikrinti kreditorių lygiateisiškumą ir jų interesų apsaugą, ypač smulkiųjų kreditorių atžvilgiu (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). Tačiau JANĮ leidėjas įvertino ir galimą sudėtingą bendro sutarimo pasiekimą, atitinkamai sumažino sprendimui priimti reikalaujamą pritariančių kreditorių reikalavimų sumos vertinės išraiškos dydį nuo 2/3 iki daugiau kaip 1/2

visų teismo patvirtintų kiekvienos kreditorių grupės kreditorių reikalavimų sumos vertinės išraiškos (JANĮ 107 straipsnio 2 dalis).

JANĮ 111¹ straipsnio 1 dalies pagrindu įgyvendinus visas numatytas sąlygas teismas gali tvirtinti Planą ir be juridinio asmens dalyvių pritarimo. Be kita ko, teisė teismui tvirtinti Planą suteikiama ir Plano paveikiamiems kreditoriams nepritarus Plano projektui. Toks Plano tvirtinimas yra galimas tik įgyvendinus visas JANĮ nustatytas sąlygas: (i) Planas atitinka turinio reikalavimus ir yra laiku paduotas teismui tvirtinti, (ii) Plano projektui pritarė kreditoriai, kurių reikalavimas užtikrintas hipoteka ir (ar) įkeitimu arba kiti kreditoriai, kurių jokie reikalavimai nebūtų patenkinami bankroto atveju, (iii) Plane užtikrinamas nepritariančių kreditorių reikalavimų tenkinimas pagal JANĮ 94 straipsnyje nustatytas eiles bei (iv) nei vienas kreditorius pagal Planą negautų didesnės sumos, negu teismo patvirtintų kreditorių reikalavimų suma (JANĮ 111¹ straipsnio 2 dalis). Šis reglamentavimas nustatytas perkeliant Direktyvos 11 straipsnio nuostatas ir yra skirtas sudaryti galimybę vykdyti įmonės restruktūrizavimą, kai dalis jos kreditorių tam nepitaria (Balsiukienė *et al.*, 2021, p. 143). Vis dėlto, toks Plano tvirtinimas gali kelti abejonių dėl kreditorių interesų užtikrinimo bei teismo kompetencijos savarankiškai įvertinti Plane nustatytų priemonių tinkamumą ekonominiu atžvilgiu.

Išsamus ir pagrįstas Planas – sėkmingo restruktūrizavimo proceso pagrindas. Už Plano projekto parengimą yra atsakingas įmonės vadovas, kuris turi atsivėlgti, jog Plano projektas užtikrintų kiekvieno kreditoriaus interesus. Prieš teikiant Plano projektą teismui, jis turi būti patvirtintas juridinio asmens dalyvių ir kreditorių grupėse. Būtent toks Plano projekto patvirtinimas užtikrina subjektams, kuriems Planas turės įtakos, teisę įvertinti Plano projekto tinkamumą ir priemonių įgyvendinamumą.

2.4. Įmonės restruktūrizavimo plano vykdymas ir bylos užbaigimas

Teismui patvirtinus Planą, pereinama prie paskutiniosios restruktūrizavimo proceso stadijos, kuri nulems restruktūrizavimo bylos baigtį, t. y. Plano vykdymo. Įstatymų leidėjas Plano įgyvendinimui suteikia keturių metų terminą nuo teismo nutarties patvirtinti Planą priėmimo dienos. Šis terminas motyvuotu prašymu gali būti pratęsiamas vieną kartą, bet ne ilgiau kaip vieneriems metams (JANĮ 105 straipsnis). Restruktūrizuojama įmonė šioje stadijoje tęsia ūkinę komercinę veiklą, atsiskaitinėja su kreditoriais Plane nustatytais terminais ir tvarka bei laikosi kitų Plane nurodytų veiksmų.

Juridiniam asmeniui bei kreditoriams restruktūrizavimo proceso metu sudaroma galimybė laisvai derėtis ir tartis dėl pagalbos finansinius sunkumus patiriančiai įmonei. Iš esmės dauguma atveju būtent nuo kreditorių pagalbos suteikimo masto ir pobūdžio priklauso restruktūrizavimo proceso sėkmingumas. Plane gali būti nustatytos įvairiausio pobūdžio priemonės, kurios padėtų įmonei pasiekti restruktūrizavimo proceso tikslų. Dėl šios priežasties JANĮ nepateikia kreditorių suteikiamos pagalbos variantų baigtinio sąrašo. Tačiau Plane nustatant kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką, turi būti vadovaujama JANĮ nustatytu reglamentavimu dėl reikalavimų tenkinimo eilių.

JANĮ 94 straipsnio 2 dalis įtvirtina dvi kreditorių reikalavimų tenkinimo eiles. Pirmojoje eilėje išskirti penki subjektai, iš kurių kiekvieno teisė gauti patenkinimą pirmiau nei kiti kreditoriai yra nenuginčijama. Pirmąją eilę užima kreditoriai, kurie suteikė naują ar tarpinį finansavimą restruktūrizuojamai įmonei. Bet kokio finansavimo teikimas nemokiam ar gresiančio nemokumo būsenoje esančiam juridiniam asmeniui yra rizikingas sprendimas, tačiau restruktūrizuojamai įmonei tai gali būti lemtinga pagalba siekiant atkurti mokumą. Juridinio asmens siekiančio restruktūrizuotis finansuotojus būtina skatinti teikti pagalbą, o tai yra daroma įstatymo lygmeniu užtikrinant jiems pirmumo teisę gauti reikalavimo patenkinimą, taip sumažinant riziką, patirti nuostolių. Į pirmąją eilę taip pat patenka ir darbuotojai, kurie turi reikalavimų, susijusių su darbo santykiais. Šių subjektų teisė gauti reikalavimų patenkinimą pirmiau nei kiti kreditoriai gali būti grindžiama įmonės siekiu išlikti konkurencingai ekonomikoje, o tai be kita ko reiškia ūkinės komercinės veiklos tęsimą, kuris dažnu atveju gali tapti neįmanomu be darbuotojų. Kaip viena iš sąlygų nustatant įmonės gyvybingumą buvo paminėtas ir tinkamas atsiskaitymas su darbuotojais. Tačiau net ir restruktūrizuotis siekianti įmonė gali turėti skolų savo darbuotojams, vis dėlto siekiant tinkamo įmonės restruktūrizavimo jos turi būti kuo skubiau patenkinamos, dėl šios priežasties jiems suteikiamas prioritetas reikalavimų tenkinimo eilėje. Kita vertus, galima tai įvardyti ir kaip viešojo intereso apsaugą. Viešasis interesas taip pat apsaugomas suteikiant prioritetą įmokų mokėjimui: valstybiniam socialiniam draudimui, privalomam sveikatos draudimui, Garantiniam bei ilgalaikio darbo išmokų fondui. Paskutinė subjektų grupė – tai kreditoriai, kurių reikalavimai atsirado dėl neįvykdytų prievolių iš nemokumo proceso metu vykdytos ūkinės komercinės veiklos. Tokių kreditorių reikalavimų įtraukimas į pirmąją eilę grindžiamas sąžiningumo principu. Tiekėjai ir kiti su ūkine komercine veikla susiję asmenys viso nemokumo proceso metu nenutraukdami santykių su restruktūrizuojama įmone, prisiima riziką žinodami įmonės finansinės padėties nestabilumą, tačiau tokie subjektai, kaip ir finansuotojai, gali turėti esminę įtaką išsaugant

įmonės gyvybingumą, todėl jiems turi būti suteikta prioriteto teisė. Antrąją eilę tenkinami visi kiti į pirmąją eilę nepatenkančių kreditorių reikalavimai. Be kita ko, JANĮ 94 straipsnis nustato ne tik eiles, bet ir etapus, kurių taip pat yra du. Pirmuoju etapu tenkinama pagrindinė prievolė, t. y. pagrindinis reikalavimas be priskaičiuotų palūkanų ir netesybų. Antruoju etapu bus patenkinami likusieji reikalavimai (palūkanos ir netesybos).

Atsiskaitymas su kreditoriais reiškia tinkamą Plano įgyvendinimą ir sėkmingą restruktūrizavimo bylos pabaigą. Tačiau ne tik juridinio asmens atsiskaitymas reiškia sėkmę, restruktūrizavimo byla bus užbaigiama taip pat ir tuo atveju, kai visi kreditoriai nusprendžia atsisakyti savo reikalavimų arba teismas patvirtina galutinę restruktūrizavimo ataskaitą (JANĮ 117 straipsnis). Vis dėlto, laiku nepateikus Plano tvirtinti teismui ar teismui jo nepatvirtinus, taip pat nesilaikant teismo patvirtintame Plane nustatytos tvarkos, nemokant mokesčių arba nepateikus galutinės ataskaitos, teismas restruktūrizavimo bylą nutraukia (JANĮ 114 straipsnis). Nuo tokio bylos nutraukimo įsiteisėjimo dienos visi Plane numatyti susitarimai dėl kreditorių pagalbos netenka galios, jeigu kreditoriai ir juridinis asmuo nesusitarė kitaip, palūkanų ir netesybų skaičiavimas bei išieškojimai atnaujinami, taip pat toks juridinis asmuo, kurio restruktūrizavimo byla buvo nutraukta, netenka specifinio, restruktūrizuojamos įmonės statuso (JANĮ 115 straipsnis). Šio statuso netekimas iš esmės reiškia atnaujinamą galimybę tokiai įmonei kelti bankroto bylą. Konsoliduotos bankroto ir restruktūrizavimo procedūros viename įstatyme suteikia galimybę iš vieno proceso pereiti į kitą. Kitais žodžiais tariant, įmonė, nepasiekusi Plane įtvirtintų tikslų gali atsidurti bankroto byloje. Tačiau lengvo perėjimo iš vieno proceso į kitą pagrindinis siekis buvo suteikti galimybę bankrutuojančiai įmonei restruktūrizuotis ir atkurti savo mokumą bei didesne apimtimi ar visiškai atsiskaityti su kreditoriais. Kartais ir nedidelė kreditorių pagalba, verslo idėja arba pasikeitusi padėtis rinkoje gali iš esmės pakeisti situaciją, todėl ir buvo priimtas sprendimas įteisinti galimybę išsaugoti verslą – nustatant galimybę nutraukti bankroto bylą ir iškelti restruktūrizavimo bylą. Tokia galimybė nustatyta ir todėl, kad įmonės mokumas, iškelus bankroto bylą, gali keistis ir dėl įmonės turtinių klausimų sprendimų teismuose, o galimybė atstatyti verslą skatina teigiamą visuomenės požiūrį į sunkumus patiriančius verslininkus, gerina investicinį klimatą (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje).

Paskutinės įmonės restruktūrizavimo stadijos sėkmę užtikrina vadovo sąžiningas elgesys bei tinkamas Plane nustatytos tvarkos laikymasis. Viso vykdymo metu įmonės vadovas turi atsiskaitinėti su savo kreditoriais Plane nurodyta tvarka, kuri parengta laikantis JANĮ nustatytų kreditorių reikalavimų tvirtinimo eilių ir etapų.

Apibendrinant galima pasakyti, jog restruktūrizavimo byla yra nagrinėjama ginčo teise, atitinkamai laikoma viena iš civilinių bylų rūšių, tačiau kiekvienos stadijos ypatumai daro atskirtį nuo civilinio proceso tvarka nagrinėjamos bylos. Civilinės bylos inicijavimas skirtas procesinių klausimų išsprendimui, o įmonės finansinių sunkumų bei gyvybingumo klausimas sprendžiamas tik pasirengimo bylos nagrinėjimo stadijoje. Nustačius sąlygas prasidėti restruktūrizavimo procesui, teismas priima nutartį, kurios įsiteisėjimo momentas, sukelia restruktūrizuoti siekiančiai įmonei daugiausiai padarinių, suteikiančių galimybę įmonei „atsikvėpti“ ir persvarstyti savo veiklos organizavimą. Tolimesnis įmonės veiklos organizavimas turi būti užfiksuotas Plane, kurio tinkamas parengimas laikomas sėkmingo restruktūrizavimo proceso pagrindu. Įmonė, siekdama sėkmingai restruktūrizuoti, turi laikytis teismo patvirtinto Plano ir atsiskaitinėti su savo kreditoriais.

3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ĮTAKA LIETUVOS RESPUBLIKOS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESUI

Įprastai įmonių nemokumo procesas yra priskiriamas vidaus rinkos reguliavimo sričiai. Tačiau siekiant užtikrinti laisvo kapitalo judėjimą bei įmonių steigimąsi Europos Sąjungoje, svarbu šią teisės sritį valstybėse narėse harmonizuoti. Šiuo pagrindu buvo priimta Direktyva, kurios tikslas – prisidėti prie vidaus rinkos veikimo ir šalinti kliūtis naudotis pagrindinėmis laisvėmis, visų pirma, laisvu kapitalo judėjimu ir įsisteigimo laisve. Be kita ko, šia Direktyva taip pat siekiama padidinti investicijų bei darbo vietų kūrimo galimybes bendrojoje rinkoje ir sumažinti gyvybingų įmonių likvidavimą (Javier Arias Varona *et al.*, 2020, p. 5). Pabrėžtina, kad, siekiant harmonizuoti restruktūrizavimo procedūras, pasirinktas ne reglamentas, o direktyva, kuri suteikia daugiau laisvės pačioms valstybės narėms dėl kai kurių nuostatų perkėlimo. Ši Direktyva skirta tik vienai įmonių nemokumo teisės daliai, t. y. įmonės restruktūrizavimo procesui, atitinkamai Direktyvos pavadinimas – „Prevencinio restruktūrizavimo sistema“ (De Weijs, 2018, p. 3). Direktyva valstybes nares įpareigojo jos nuostatas perkelti į savo teisinę sistemą iki 2021 m. liepos 17 d. Lietuva, įgyvendindama Direktyvos nuostatas, 2021 m. liepos 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo pakeitimus. Vokietijos Federacinė Respublika Direktyvos nuostatas įtvirtino naujame „Įmonių stabilizavimo ir restruktūrizavimo pagrindų įstatyme“ (vok. Gesetz zur Stabilisierung und Restrukturierung von Unternehmen) (toliau – Vokietijos restruktūrizavimo įstatymas), kuris įsigaliojo 2021 m. sausio 1 d. (Didea, Ilie, 2022, p. 19). Lenkijos Respublika Direktyvos nuostatų vis dar nėra perkėlus. Ši šalis pasinaudojo valstybėms suteikiama teise ir pratęsė terminą iki 2022 m. 2 ketvirčio (Lenkijos Respublikos tarnyba įstatymo pakeitimo...). Įgyvendinant Direktyvos nuostatas, restruktūrizavimo proceso vykdymo tvarkos reglamentavimas JANĮ papildytas trimis naujais restruktūrizavimo proceso vykdymo elementais: (i) esminių sutarčių vykdymu (draudimu jas nutraukti), (ii) sandorių, kuriais suteikiamas naujas ir tarpinis finansavimas, apsauga bei (iii) darbo santykių reglamentavimu restruktūrizavimo proceso metu (Jokubauskas, 2021, p. 307–308).

Sutarties nutraukimas anksčiau nustatyto termino gali kelti pavojų įmonės gebėjimui tęsti veiklą vykstant deryboms dėl restruktūrizavimo, ypač jei tai susiję su sutartimis dėl būtinųjų išteklių pavyzdžiui, dujų, elektros, vandens tiekimo, telekomunikacijų ir mokėjimo paslaugomis. Todėl Direktyva nurodo, jog valstybės narės turėtų numatyti draudimą stabdyti esminių sutarčių, kurių vykdymo terminas dar nepasibaigė, vykdymą (Direktyvos preambulės

41 punktas). Įstatymų leidėjas šią nuostatą perkėlė į Lietuvos teisinę sistemą ir JANĮ įtvirtino draudimą kreditoriams iki teismo nutarties dėl Plano patvirtinimo įsiteisėjimo dienos nutraukti esmines sutartis. (JANĮ 102¹ straipsnio 1 dalies 1 punktas). Vokietijos Federacinė Respublika šią Direktyvos nuostatą perkėlė į Vokietijos restruktūrizavimo įstatymą, įtvirtindama, jog restruktūrizavimo procesas nėra priežastis dėl sutartinių santykių, kuriuose dalyvauja skolininkas, nutraukimo, atsisakymo arba koregavimo. Tokio draudimo įtvirtinimo esmė yra užtikrinti, kad restruktūrizuojama įmonė galėtų tęsti ūkinę komercinę veiklą ir neblogintų savo finansinės padėties.

Tačiau teisės doktrinoje teigiama, jog ši nuostata gali sukelti papildomų ginčų tarp skolininko ir kreditorių dėl to, ar tam tikra sutartis yra esminė, ar ne (Jokubauskas *et al.*, 2021, p. 123). Direktyvoje įtvirtina, jog „Esminės sutartys, kurių vykdymo terminas dar nepasibaigė, turi būti suprantamos kaip sutartys, kurios yra būtinos, kad įmonė galėtų tęsti kasdienę veiklą, įskaitant teikimo sutartis, ir dėl kurių nutraukimo skolininkas nebegalėtų vykdyti veiklos“ (Direktyvos 7 straipsnio 4 dalis). Tuo tarpu Lietuvos teisinėje sistemoje esmine sutartimi laikoma juridinio asmens ir kito subjekto sudaryta sutartis, kuri būtina juridinio asmens veiklos tęstinumui užtikrinti ir kurią nutraukus juridinis asmuo nebegalėtų vykdyti ūkinės komercinės veiklos (JANĮ 2 straipsnio 2¹ dalis). Teisės doktrinoje teikiama nuomonė, kad įstatymų leidėjo JANĮ įtvirtintas esminės sutarties apibrėžimas yra itin abstraktus ir gali sukelti nemažai šio instituto taikymo klausimų. Iš JANĮ parengiamųjų dokumentų matyti, kad, svarstant JANĮ pakeitimą, buvo nurodyta, jog siūlomas esminės sutarties apibrėžimas yra nepaprastai platus, iš esmės tokia sutartimi galėtų būti laikoma bet kuri sutartis. Atsižvelgiant į esminės sutarties išimtinumą, teisės mokslininkai siūlo šias sutartis apibrėžti siauriau, nurodant esminį tokių sutarčių bruožą – galimybę dėl tokios sutarties tęsti kasdienę ūkinę komercinę veiklą (Balsiukienė *et al.*, 2021, p. 146). Būtent restruktūrizavimo teisė turėtų padėti atskirti perspektyvias, pelningas sutartis, kurios yra būtinos verslui, nuo nuostolingų sutarčių, kurios tik padidintų skolų masę (Jokubauskas *et al.*, 2021, p. 122). Taigi ši nuostata į Lietuvos teisinę sistemą yra perkelta visiškai, tačiau teisės doktrinoje pastebėtas sąvokos *esminė sutartis* apibrėžimo netikslumas, kuriuo tokia sąvokos reikšmė tampa abstrakti ir leidžia ją pritaikyti iš esmės visoms sutartims.

JANĮ 102¹ straipsnio 1 dalies 2 punktas įtvirtina draudimą nutraukti ir kitas sutartis, kurios nėra priskirtos esminėms sutartimis, arba keisti jų sąlygų juridinio asmens nenaudai tik dėl to, kad teismas priėmė nutartį priimti pareiškimą dėl restruktūrizavimo bylos iškelimo arba kad juridiniam asmeniui yra iškelta restruktūrizavimo byla. Šis draudimas gali būti vertinamas

dvejopai. Viena vertus, tokia nuostata, kuria yra draudžiama nutraukti ne esmines sutartis užtikrina, jog restruktūrizuoti siekianti įmonė, šiuo laikotarpiu nepraras svarbių partnerių su kuriais sudarytos sutartys padeda įmonei tęsti veiklą ir yra naudingos. Kita vertus: „<...> ne kiekvienos sutarties, kurią sudarė gaivinama įmonė, reikšmė įmonės gaivinimui yra vienoda. Dalis šių sutarčių gali būti apskritai net nenaudingos tokiai įmonei ir jų tolimesnis vykdymas gali būti nesuderinamas su įmonių gaivinimo instituto paskirtimi – apsaugoti su laikiniais sunkumais susidūrusią, tačiau perspektyvią įmonė nuo priverstinio pasitraukimo iš rinkos“ (Barakauskas, 2016, p. 198–199). Taigi tokia nuostata atskirais atvejais gali kelti problemų. Įmonė siekianti restruktūrizuoti turės vykdyti ir tas sutartis, kurios blogina jos padėtį. Kreditoriai negalėdami nutraukti ne esminių sutarčių, kurios nėra palankios įmonei, tik dėl teismo priimto pareiškimo ar restruktūrizavimo bylos iškėlimo kels grėsmę įmonei bankrutuoti, o kreditoriams negauti savo reikalavimų patenkinimo. Manytina, jog JANĮ 102¹ straipsnis turėtų būti pildomas nuostata, kuri leistų nustatytas sutartis, nenaudingumą įmonei, ją nutraukti ir pareiškimo priėmimo ar restruktūrizavimo bylos iškėlimo pagrindu. Taip būtų užtikrinama kreditorių interesų apsauga, bei išvengiama įmonės finansinės padėties bloginimo.

Perkeliant Direktyvos nuostatas, JANĮ buvo įtvirtinta naujo ir tarpinio finansavimo apsauga, kuriame nurodoma, jog sandoriai, kuriais juridiniam asmeniui suteiktas naujas finansavimas ir (ar) tarpinis finansavimas, negali būti pripažinti negaliojančiais, išskyrus atvejus, kai jie buvo sudaryti pažeidžiant įstatymus arba apgaule. Kreditoriui, suteikusiam naują finansavimą ir (ar) tarpinį finansavimą, negali būti taikoma civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė, remiantis argumentu, kad toks finansavimas sukelia neigiamų pasekmių visų kreditorių interesams (JANĮ 102² straipsnio 1–2 dalys). Nuostata dėl naujo finansavimo įtvirtinta ir Vokietijos teisinėje sistemoje (Vokietijos įmonių stabilizavimo ir restruktūrizavimo pagrindų įstatymas, 2020). Finansavimas įmonei reikalingas tuo laikotarpiu, kai finansinių sunkumų patirianti įmonė tęsia ūkinę komercinę veiklą bei siekia efektyviai įgyvendinti Planą (Payne, Janis, 2017, p. 4). Būtent nuo to, ar skolininkui suteikiama finansinė parama, pirma, verslui vykdyti per derybas dėl įmonės restruktūrizavimo ir, antra, Planui įgyvendinti, kai jis patvirtinamas, dažnu atveju ir priklauso Plano sėkmė (Direktyvos preambulės 66 punktas). Šios nuostatos užtikrina restruktūrizavimo proceso veiksmingumą, nes, nesuteikus atitinkamos apsaugos papildomam finansavimui, juridiniai asmenys restruktūrizavimo metu susiduria su finansavimo stoka, todėl pasiekti restruktūrizavimo tikslus gali būti sudėtinga (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). Tačiau, teisės doktrinoje JANĮ 102² straipsnio 1 dalies nuostata kritikuojama dėl itin plačios formuluotės, jog sandoriai negali būti pripažinti negaliojančiais,

išskyrus atvejus, kai jie buvo sudaryti pažeidžiant įstatymus arba apgaule. Manoma, jog tokiais atvejais gali būti nepasiektas Direktyvoje įtvirtintas restruktūrizavimo proceso tikslas. Kadangi Direktyvoje siekiama ne tik faktinės finansavimo sandorių apsaugos, bet ir kreditorių teisinio tikrumo, jog dėl tokių sandorių nebus pradėta teiseną. Tačiau vertinant 102² straipsnį abejotina, ar tokie tikslai bus pasiekti, kadangi sandorio teisėtumą – prieštaravimą įstatymų nuostatomis iš esmės gali įvertinti tik teismas, todėl nacionaliniu reglamentavimu kreditoriams nėra užtikrinamas tinkamas teisinis tikrumas dėl finansavimo sandorių galiojimo, kurį jiems iš esmės garantuoja Direktyvos 17 straipsnis (Balsiukienė *et al.*, 2021, p. 154).

Pagal Direktyvos 13 straipsnio 1 dalį valstybės narės turi užtikrinti, kad prevencinio restruktūrizavimo sistema nedarytų poveikio individualioms ir kolektyvinėms darbuotojų teisėms: teisei į kolektyvines derybas ir kolektyvinius darbuotojų interesų gynimo veiksmus, teisei į informaciją ir konsultacijas bei kitas jų teises. Direktyvos 13 straipsnio 2 dalyje pažymima, kad kai Planas apima priemones, dėl kurių keičiasi darbo organizavimas arba sutartiniai santykiai su darbuotojais, tos priemonės turi būti patvirtintos tų darbuotojų, jeigu toks patvirtinimas tokiais atvejais numatytas pagal nacionalinę teisę arba kolektyvines sutartis. Šios Direktyvos nuostatos yra perkeltos į JANĮ, kuris įpareigoja juridinio asmens vadovą, prieš inicijuojant restruktūrizavimo bylą, vykdyti darbuotojų atstovų informavimą ir konsultavimąsi su jais, taip pat įpareigoja nemokumo administratorių ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo teismo nutarties iškelti restruktūrizavimo bylą įsiteisėjimo informuoti darbuotojų atstovus apie restruktūrizavimo bylos iškėlimą, galimą poveikį darbo sąlygoms, Plano rengimą ir supažindinti juos su informacijos teikimo ir konsultavimosi tvarka rengiant ir įgyvendinant Planą. Apie teismui teikiamą tvirtinti Planą darbuotojų atstovai taip pat turi būti informuojami ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas (JANĮ 102³ straipsnio 2–3 dalys). Teisės doktrina kritikuoja nuostatą, įtvirtinančią tokį trumpą terminą. Akcentuojant, kad vadovaujantis 2002 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2002/114/EB dėl bendros darbuotojų informavimo ir konsultavimosi su jais sistemos sukūrimo Europos bendrijoje nuostatomis, informacija reikia pateikti tokiu laiku, tokiu būdu ir tokio turinio, kad darbuotojų atstovams būtų sudaryta galimybė atlikti adekvatų tyrimą, o jei reikia, pasirengti konsultavimuisi. Vis dėlto, abejotina, ar įstatyme numatytas 5 darbo dienų terminas yra adekvatus ir įgyvendinantis Direktyvos nuostatas, be to, ar bus pasiektas Direktyvos tikslas – restruktūrizavimo proceso veiksmingumas. Taigi manytina, kad keliamų uždavinių per tokį trumpą laiką negalima pasiekti, o darbuotojų atstovų neinformavus, juridinio asmens vadovui gali kilti atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 209 straipsnį (Balsiukienė *et al.*,

2021, p. 148). Toks reguliavimas gali pažeisti ne tik proceso operatyvumą, bet ir apsunkinti procesą, kuomet netinkamai informuoti darbuotojai inicijuos darbo ginčą ir reikalaus darbdavio atsakomybės pagal anksčiau minėtą straipsnį.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos nemokumo teisinei sistemai Europos Sąjunga padarė įtaką priimdama Direktyvą. Pagrindinis jos tikslas yra užtikrinti, kad gyvybingos įmonės turėtų galimybę pasinaudoti veiksmingomis nacionalinėmis prevencinio restruktūrizavimo sistemomis ir leistų joms toliau tęsti ūkinę komercinę veiklą. Taip yra ne tik harmonizuojama valstybių narių teisė, bet ir efektyvinamas valstybių nacionalinis restruktūrizavimo proceso reglamentavimas. Šios Direktyvos pagrindu JANĮ buvo papildytas esminių sutarčių nutraukimo draudimu, naujo ir tarpinio finansavimo apsauga bei didesniu darbuotojų interesų užtikrinimu.

4. ĮMONĖS RESTRUKTŪRIZAVIMO PROCESO EFEKTYVINIMAS

JANĮ 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas įtvirtina nemokumo proceso efektyvumo principo sąvoką, kuri reiškia, kad „<...> nemokumo procese turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp finansinių sunkumų turinčio juridinio asmens ir kreditorių interesų, siekiant kuo didesnio kreditorių reikalavimų tenkinimo per pagrįstai trumpiausią laikotarpį.“ Restruktūrizavimo proceso efektyvumas dažnu atveju gali būti nepasiekiamas dėl per vėlai inicijuoto restruktūrizavimo proceso ir neišsamaus JANĮ reglamentavimo nenustatant terminų procesiniams veiksams atlikti bei apskundimo tvarkos. Lenkijos Respublikoje kaip pagrindinė kliūtis efektyviam restruktūrizavimo procesui įvardijamas prastas nemokumo bylų paskirstymas teismuose. Teismui vienu metu tenka nagrinėti daug nemokumo bylų, kurios nėra skirstomos į sudėtingas ir nesudėtingas. Dėl didelės teismų apkrovos nukenčia įmonių, norinčių restruktūrizuoti procesai, kurių išnagrinėjimas teisme užvilkinamas (Tatara & Partners Restructuring & Insolvency Law Firm, 2021, p. 10). Ilgas nagrinėjimas teisme dėl restruktūrizavimo bylos iškelimo, Plano tvirtinimo ir kitų procesinių sprendimų gali privesti įmonę prie bankroto. Siekiant sėkmingo įmonės restruktūrizavimo, būtina veikti greitai.

Pirmoje darbo dalyje iš pateiktų AVNT analizės duomenų, buvo padaryta išvada, jog dažniausiai įmonės finansinius sunkumus patiria dėl sukauptų per didelių įsiskolinimų. Įmonės vadovai geriausiai žino juridinio asmens padėtį, tačiau dėl menkų finansų valdymo žinių bei dėl per didelio pasitikėjimo savo galimybėmis išspręsti finansinių sunkumų klausimus ar kitų priežasčių neinicijuoja restruktūrizavimo proceso. Visgi, siekiant kuo didesnio kreditorių reikalavimų patenkinimo bei verslų išsaugojimo, svarbu valdymo organus edukuoti, kaip tinkamai ir laiku nustatyti įmonės finansinius sunkumus ir kuomet reikėtų jau inicijuoti nemokumo bylą. Tyrimai, skirti finansiniam (ne)stabilumui diagnozuoti ir prognozuoti, leidžia atskirti stabilias įmones nuo tų, kurios patiria finansinius sunkumus, galinčius lemti nemokumą (Zenzerovic, Valic-Vale, 2016, p. 2). Rizikos nustatymas gali ekonomiškai atgaivinti verslą, kurio tęstinumui iškilo grėsmė. Negalime kalbėti apie verslo nemokumo egzistavimą, jei nėra finansinės – buhalterinės diagnozės, kuri nustatytų, jog subjektui būdingas lėšų trūkumas nustatytoms, likvidžioms ir suėjusio termino išmokoms sumokėti. Būtent likvidumo ir finansinio mokumo rodikliai yra esminiai elementai, padedantys nustatyti finansines problemas ūkio subjekto lygmeniu bei teikiantys užuominas apie įmonės gebėjimą sumokėti skolas, apie tai, kiek nuosavas kapitalas gali padengti ilgalaikes skolas, bei apie šiuo metu turimus finansinius išteklius (Voda *et al.*, 2021, p. 2).

JANĮ įtvirtina nemokumą kaip įmonės būseną kai ji laiku negali atsiskaityti su savo kreditoriais (likvidumo testas) arba kai įmonės įsipareigojimai viršija jos turtą (balanso testas). Tačiau tokios abstrakčios sąlygos, nepadedą nustatyti realios įmonės finansinės padėties. Teismai dėl nemokumo sąvokos neišsamumo didelių sunkumų nepatiria. Jie sprendimus dėl nemokumo bylos iškėlimo priima vadovaudamiesi kasacinio teismo išaiškinimais. Taigi vertindami likvidumo testą papildomai nustatinėja įsiskolinimų dydį, jų sistemiškumą ir kitas aplinkybes, o balanso testas teismų praktikoje apskritai nėra taikomas kaip savarankiškas įmonės nemokumo nustatymo elementas. Tačiau teismas nėra šiame procese tiek aktyvus, kad nustatęs įmonės finansinius sunkumus galėtų pats inicijuoti nemokumo bylą. Todėl nemokumo sąvokos apibrėžimas be teismo ypatingai yra svarbus įmonės vadovui, kuriam turi būti aišku, nuo kurio momento jis gali pasinaudoti JANĮ suteikiama pagalba – įmonės restruktūrizavimo procesu. Pagal Slovakijos Respublikos, teisinį reglamentavimą, nemokumas yra tada kai skolininkas negali apmokėti mažiausiai dviejų skolų, pradelstų 30 dienų, daugiau nei dviem kreditoriams (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018). Toks nemokumo apibrėžimas vertintinas palankiai, nes įtvirtinami likvidumo testo kriterijai, kuriuos įmonės vadovas pritaikęs gali lengviau nustatyti įmonės (ne)mokumą. Taigi, siekiant įmonės vadovams padėti nustatyti finansinius sunkumus, kuriems esant gali būti inicijuojama restruktūrizavimo byla, siūlytina JANĮ 2 straipsnio 7 dalį papildyti aiškesniu nemokumo sąvokos apibrėžimu nustatant, skolos dydžio ir skolos nesumokėjimo terminą, kuriam suėjus įmonė gali būti laikoma nemokia. Be kita ko, atsižvelgiant į teismų praktiką bei tarptautines rekomendacijas (JANĮ projekto aiškinamasis raštas, 2018) siūlytina atsisakyti balanso testo kaip savarankiško nemokumo nustatymo elemento ir įtvirtinti, jog balanso testas turi būti vertinamas kartu su likvidumo testu ir kitomis aplinkybėmis.

Efektyviam įmonės restruktūrizavimui svarbu, jog procesas vyktų operatyviai. Todėl būtina užtikrinti, kad nebūtų piktnaudžiaujama procesiniais veiksmais, kurie nėra JANĮ apibrėžti konkrečiu terminu. JANĮ 41 straipsnis, numatantis kreditorių reikalavimų pateikimą, įtvirtina, jog tuo atveju, kai kreditorius savo reikalavimų nepareiškia per 30 d. nuo teismo nutarties iškelti nemokumo bylą dėl svarbių priežasčių, gali jį pareikšti ir vėliau. Tačiau įstatymų leidėjas nutyli, iki kada tokie reikalavimai turi būti pateikiami. ĮRĮ numatė naikinamąjį terminą iki teismo nutarties patvirtinti Planą priėmimo. Toks reglamentavimas yra pagrįstas, kadangi Plane turi būti pateikiami visų kreditorių reikalavimai, jų suma, tenkinimo tvarka ir terminai. Priešingu atveju, patvirtinus Planą ir toliau priimant naujus kreditorių reikalavimus, žlugtų Plano įgyvendinimo galimybė, o pats restruktūrizavimo procesas taptų neperspektyvus. Taigi

restruktūrizavimo proceso paskirtis ir esmė leidžia daryti prielaidą, kad teismų praktika turėtų laikytis ankstesnio reguliavimo. Siekiant aiškaus JANĮ reglamentavimo, o taip pat užkertant kelią subjektams piktnaudžiauti procesiniais veiksmais siūlytina JANĮ 41 straipsnio 4 dalyje įtvirtinti aiškia normą, kuri nustatytų kreditorių reikalavimų pateikimo termino pabaigą, iki teismo nutarties patvirtinti Planą.

Efektyvų restruktūrizavimo procesą gali padėti užtikrinti aiškiai sureguliuota restruktūrizavimo procese priimamų teismo sprendimų apskundimo tvarka. Reglamentavimo stoka, visų pirma pastebima restruktūrizavimo bylos iškėlimo stadijoje. JANĮ nustatyta, jog teismo nutartis dėl nemokumo bylos (ne)iskėlimo gali būti skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui, tačiau nėra pasakyta, ar ši nutartis yra galutinė ir neskundžiama, ar visgi galima Lietuvos apeliacinio teismo nutartį apskusti ir kasacine tvarka (JANĮ 25 straipsnio 1 dalis). ĮRĮ 7 straipsnio 13 dalyje buvo aiškiai sureguliuota, jog pirmosios instancijos teismo nutartis dėl nemokumo bylos (ne)iskėlimo gali būti apskusta apeliacine tvarka, tačiau tokia Lietuvos apeliacinio teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama. Priėmus JANĮ, draudimo apskusti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį dėl pirmos instancijos teismo nutarties, kuria (ne)iškelta nemokumo byla, neliko. JANĮ projekto aiškinamasis raštas, tokio reglamentavimo pakeitimo priežasties nedetalizuoja. Teisės doktrinoje buvo plėtojama, jog leidus kasacine tvarka skusti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį dėl nemokumo bylos iškėlimo, turėtų būti sprendžiamas teisiškai ir faktiškai sudėtingas sprendimo vykdymo atgręžimo klausimas, kai kasacinis teismas pakeistų (panaikintų) Lietuvos apeliacinio teismo nutartį dėl nemokumo bylos iškėlimo (Tamošiūnienė *et al.*, 2020b, p. 30). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. civilinėje byloje išaiškino, jog nemokumo procese turi būti užtikrintas operatyvumo principas, reikalaujantis, kad nemokumo bylos įmonėms būtų iškeliamos laiku išvengiant juridinio asmens ir kreditorių padėties bloginimo, rinkos iškreipimo ir jos stabilumo sumažinimo. Operatyvumo principo įgyvendinimas uždraudžiant Lietuvos apeliacinio teismo nutarties apskundimą kasacine tvarka gali būti grindžiamas nemokumo proceso ypatumais, kurie leidžia atsiskaičius ar sudarius taikos sutartį su kreditoriais, taip pat pasinaudojus laisvo perėjimo iš bankroto bylos į restruktūrizavimo bylą ir atvirkščiai, užbaigti vieną iš nemokumo procesų. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje padarė išvadą, jog „Teisė pasinaudoti šiais mechanizmais gali būti įgyvendinama tiek tuo atveju, kai įmonės mokumas pakinta <...>, tiek tuo atveju, jei buvo padaryta klaida teismui vertinant įmonės mokumą (gyvybingumą) bankroto bylos iškėlimo stadijoje, todėl galimai mokios (gyvybingos) įmonės, kuriai iškelta bankroto byla, teisės yra pakankamai apsaugotos ir nesant kasacijos galimybės“ (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina laikosi pozicijos, jog ĮRĮ galiojės reglamentavimas turėtų būti tęsiamas nepaisant to, kad JANĮ nenustato draudimo Lietuvos apeliacinio teismo nutartį dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo skūsti kasacine tvarka. Vis dėlto siekiant restruktūrizavimo proceso reglamentavimo aiškumo siūlytina JANĮ 25 straipsnio 1 dalį papildyti nuostata, jog Lietuvos apeliacinio teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama.

Su apskundimo problema susiduriama ir Plano patvirtinimo stadijoje. JANĮ aiškiai nereglementuoja teismo nutarties, kuria patvirtintas Planas, apskundimo galimybių nei Lietuvos apeliaciniam teismui, nei kasaciniam teismui. Vis dėlto JANĮ 111 straipsnio 5 dalis, nurodanti, jog „Teismo nutarties patvirtinti Planą apskundimas Plano vykdymo nestabdo“ suponuoja išvadą, jog teismo nutartis, kuria buvo patvirtintas Planas, gali būti peržiūrima aukštesnės instancijos teismo. Tokią išvadą taip pat pagrindžia ir Direktyvos preambulės 65 punktas, kuris nustato, jog „suinteresuotosios paveiktos šalys turėtų turėti galimybę apskūsti administracinės institucijos priimtą sprendimą dėl Plano patvirtinimo“. Toks reglamentavimas yra įtvirtintas ir Direktyvos nuostatas perkėlusios Vokietijos restruktūrizavimo įstatymo 66 straipsnio 1 dalyje, kuri nurodo, kad bet kuris Plano paveikiamas asmuo turi teisę teikti apeliacinį skundą dėl sprendimo patvirtinti Planą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi darytina išvada, kad teismo nutartį, kuria buvo patvirtintas Planas, turi būti leidžiama apskūsti aukštesnės instancijos teismui. Didesnių abejonių kyla dėl nutarties, kuria buvo patvirtintas Planas peržiūrėjimo kasacine tvarka. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad nemokumo procese turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp finansinių sunkumų turinčio juridinio asmens ir kreditorių interesų, siekiant kuo didesnio kreditorių reikalavimų patenkinimo per pagrįstai trumpiausią laikotarpį (JANĮ 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Analizuojant UNCITRAL bei Direktyvą, padaryta išvada, jog restruktūrizavimo byloje turi būti užtikrinama tiek teismo nutarties apskundimo galimybė aukštesnei instancijai, tiek teisė į efektyvų procesą. Dėl kasacinio proceso nemokumo bylose nei JANĮ 31 straipsnyje, nei kitose įstatymo normose (išskyrus JANĮ 40 straipsnio 4 dalį) nėra nieko pasisakyta. CPK nuostatos, reglamentuojančios kasacinio skundo padavimo terminą, atskirų terminų, skirtų kasaciniams skundams Lietuvos Aukščiausiajam Teismui juridinių asmenų nemokumo bylose pateikti, nenustato. Tais atvejais, kai juridinių asmenų nemokumo procese apeliacinės instancijos teismo procesiniai sprendimai gali būti skundžiami kasacine tvarka, tai gali būti daroma per CPK 345 straipsnyje nustatytus kasacinio skundo padavimo terminus. Tačiau kasacinės bylos išnagrinėjimo terminai įstatyme iš viso nėra nustatyti, todėl

negalėtų būti prognozuojami. Atsižvelgiant į tai, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, tokios bendros kasacinio skundo padavimo tvarkos taikymas dėl Lietuvos apeliacinio teismo nutarties, kuria išnagrinėtas klausimas dėl Plano patvirtinimo, būtų nesuderinamas su įstatymo leidėjo tikslais ir nemokumo (restruktūrizavimo) proceso principais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Galima daryti išvadą, jog teismo nutartis dėl Plano patvirtinimo gali būti skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui, tačiau Lietuvos apeliacinio teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama. Siekiant užtikrinti restruktūrizavimo proceso efektyvumą, siūlytina tokią nuostatą įtvirtinti JANĮ 111 straipsnyje, kuris reglamentuoja Plano tvirtinimą.

Apibendrinant galima pasakyti, jog restruktūrizavimo proceso efektyvumas didžiaja dalimi yra priklausomas nuo įmonės vadovo, kuris turi inicijuoti savalaikį restruktūrizavimo procesą, todėl svarbu JANĮ įtvirtinti aiškias nemokumo ir finansinių sunkumų sąvokas. Be kita ko, svarbu užtikrinti operatyvų restruktūrizavimo procesą, nustatant iki kada kreditoriai gali reikšti reikalavimus bei įtvirtinant aiškias teismo nutarčių apskundimo aukštesniosios instancijos teismams tvarką.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Įmonės restruktūrizavimo procesas yra pagalba finansinius sunkumus patiriančioms, tačiau vis dar gyvybingoms įmonėms atkurti mokumą bei išlikti konkurencingomis ekonomikoje. Ši procedūra užtikrina ne tik įmonės, bet taip pat kreditorių, darbuotojų ir netgi visos visuomenės interesus. Siekiant šia procedūra pasinaudoti, turi būti nustatytos dvi aplinkybės: finansiniai sunkumai ir gyvybingumas. JANĮ įtvirtinta gyvybingumo sąvoka reikalauja nustatyti įmonės ūkinės komercinės veiklos vykdymą bei jos efektyvumą. Vis dėlto siūlytina neapsiriboti šiais dviem kriterijais, vertinti įmonei nuosavybės teise priklausantį turto mastą, finansinių sunkumų kilimo priežastis bei darbuotojų kiekio, kaitos ir įmonės pajėgumo atsiskaityti su jais aplinkybes.
2. Įmonės restruktūrizavimo byla yra nagrinėjama ginčo teiseną, atitinkamai laikoma viena iš civilinių bylų rūšių, tačiau kiekvienos stadijos ypatumai daro atskirtį nuo civilinio proceso tvarka nagrinėjamos bylos. Civilinės bylos inicijavimas skirtas procesinių klausimų išsprendimui, o įmonės finansinių sunkumų bei gyvybingumo klausimas sprendžiamas tik pasirengimo bylos nagrinėjimo stadijoje. Nustačius sąlygas prasidėti restruktūrizavimo procesui, teismas priima nutartį, kurios įsiteisėjimo momentas, sukelia restruktūrizuoti siekiančiai įmonei daugiausiai padarinių suteikiančių galimybę įmonei „atsikvėpti“ ir persvarstyti savo veiklos organizavimą. Tolimesnis įmonės veiklos organizavimas turi būti užfiksuotas Plane, kurio tinkamas parengimas laikomas sėkmingo restruktūrizavimo proceso pagrindu. Įmonė, siekdama sėkmingai restruktūrizuoti, turi laikytis teismo patvirtinto Plano ir atsiskaitinėti su savo kreditoriais.
3. Įmonės restruktūrizavimo procesas priskiriamas nacionalinio reglamentavimo sričiai. Nepaisant to, siekiant užtikrinti laisvo kapitalo judėjimą bei įmonių steigimąsi Europos Sąjungos valstybėse narėse, būtina šią teisės sritį harmonizuoti. Į Lietuvos teisinę sistemą buvo perkeltos Direktyvos nuostatos, kurios įtvirtino: (i) draudimą nutraukti esmines sutartis, (ii) naujo ir tarpinio finansavimo apsaugą bei (iii) darbuotojų interesų apsaugą vykdant darbuotojų atstovų informavimą ir konsultavimąsi su jais.
4. Įmonės restruktūrizavimo proceso efektyvinimo rekomendacijos:
 - 4.1. Restruktūrizavimo proceso efektyvumas didžiają dalimi yra priklausomas nuo įmonės vadovo, kuris turi inicijuoti savalaikį restruktūrizavimo procesą, todėl svarbu JANĮ įtvirtinti aiškią nemokumo sąvoką. Atsižvelgiant į tai, siūlytina koreguoti JANĮ 2 straipsnio 7 dalies normą, papildomai nurodant skolos dydžio ir jos nesumokėjimo

laikotarpio kriterijus, kuriuos nustačius įmonė galėtų būti laikoma nemokia. Be kita ko, siūlytina atsisakyti balanso testo kaip savarankiško nemokumo nustatymo elemento ir įtvirtinti, kad balanso testas turi būti vertinamas kartu su likvidumo testu ir kitomis aplinkybėmis.

- 4.2. Siekiant užtikrinti operatyvų restruktūrizavimo procesą, siūlytina JANĮ 41 straipsnio 4 dalyje nustatyti kreditorių reikalavimų pateikimo termino pabaigą, t. y. iki teismo nutarties patvirtinti Planą priėmimo.
- 4.3. Restruktūrizavimo proceso efektyvumą taip pat galima užtikrinti aiškiai JANĮ nustatant apskundimo tvarką. Siūlytina JANĮ 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti nuostatą, kad Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl pirmos instancijos teismo nutarties (ne)iškelti nemokumo bylą yra galutinė ir neskundžiama. Tuo tarpu JANĮ 111 straipsnyje įtvirtinti reguliavimą, jog pirmos instancijos teismo nutartis dėl Plano patvirtinimo gali būti skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui, tačiau tokia nutartis yra galutinė ir neskundžiama.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Europos Sąjungos norminiai teisės aktai:

1. 2002 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/14/EB dėl bendros darbuotojų informavimo ir konsultavimosi su jais sistemos sukūrimo Europos bendrijoje. OL, 2002 L 80.
2. 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva). OL, 2019 L 172.

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (1992). *Lietuvos aidas*, 191-0.
5. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 84-2000.
6. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1010.
7. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1012.
8. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). TAR, 10324.
9. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIIIP-2777-XIIIIP-2789 (2018). *Teisės aktų informacinė sistema*, Nr.XIIIIP-2780.
10. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos direktoriaus 2020 m. sausio 13 d. įsakymas Nr. V4-6 „Dėl juridinio asmens restruktūrizavimo plano rengimo metodinių rekomendacijų ir restruktūrizavimo plano vykdymo ataskaitos tvirtinimo“. TAR, 493.

Lenkijos Respublikos norminiai teisės aktai:

11. Journal of Laws (2015). *Restructuring law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-restrukturyzacyjne-18208902#content> [žiūrėta 2022 m. kovo 27 d.].

12. Lenkijos Respublikos tarnyba, Ministro Pirmininko kanceliarija, *Įstatymo pakeitimo projektas – Restruktūrizavimo įstatymas ir Bankroto įstatymas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-prawo-restrukturyzacyjne-oraz-ustawy-prawo-upadlosciowe> [žiūrėta 2022 m. kovo 24 d.].

Vokietijos Federacinės Respublikos norminiai teisės aktai:

13. Vokietijos Federacinės Respublikos įmonių stabilizavimo ir restruktūrizavimo pagrindų įstatymas (vok. Gesetz zur Stabilisierung und Restrukturierung von Unternehmen), [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www-gesetze--im--internet--de.translate.googleusercontent.com/starug/BJNR325610020.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=lt&_x_tr_hl=lt&_x_tr_pto=sc [žiūrėta 2022 m. kovo 25 d.].

Specialioji literatūra:

14. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2018). *Bankroto priežastys*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bankrotodep.lt/assets/Apklausos/Bankroto-prieastys2018-12-31.pdf> [žiūrėta 2022 m. vasario 16 d.].

15. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2020). *Restruktūrizavimo plano rengimo metodinės rekomendacijos*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.avnt.lt/assets/Teisine-informacija/Aktai/2020-12-31-Methodins-rekomendacijos.pdf> [žiūrėta 2022 m. vasario 18 d.].

16. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2021). *Nemokumo procesų 2020 m. apžvalga*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/APZVALGA_STATISTIKAI_2020%20m_skelbimui.pdf [žiūrėta 2022 m. vasario 18 d.].

17. Balsiukienė, A. (2021). Bendrovės vadovo atsakomybė: apribojimas eiti juridinio asmens vadovo pareigas. *Jurisprudencija*, 28(2), p. 452–475.

18. Balsiukienė, A., Kirkutis, M. ir Višinskis, V. (2021). Veiksmingo restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą. *Jurisprudencija*, 28(1), p. 133–157.
19. Barakauskas, S. (2016). *Įmonių gaivinimo teisminės procedūros: lyginamieji aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
20. Bosaitė, A., Butov, S. (2009). Juridiniai asmenys kaip civilinės teisės subjektai. Iš: Vilniaus universitetas (2009). *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 211–316.
21. De Weijts, R. J. (2018). *Secured credit and partial priority: Corporate finance as a creation or an externalisation practice?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/eplj-2018-0004/pdf> [žiūrėta 2022 m. kovo 25 d.].
22. Didea, I. and Ilie, D. M. (2022). *Restructuring Practice is Now Growing Worldwide Post – Covid Insolvency*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.investmentlaw.adjuris.ro/articole/An2v1/2.%20Didea,%20Ilie.pdf> [žiūrėta 2022 m. kovo 14 d.].
23. Gineitienė, Z. et al. (2003). *Verslas*. Vilnius: Rosma.
24. Javier Arias Varona, F., Niemi, J. and Hupli, T. (2019). *Discharge and entrepreneurship in the preventive restructuring directive*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/iir.1369> [žiūrėta 2022 m. kovo 7 d.].
25. Jokubauskas, R. (2020). Gyvybingumo samprata ir vertinimas juridinių asmenų nemokumo procese. *Jurisprudencija*, 27(2), 555–571.
26. Jokubauskas, R. (2021). *Juridinių asmenų nemokumo procesas*. Monografija. Krokva: Księgarnia akademicka.
27. Jokubauskas, R. ir Kirkutis, M. (2021). Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso. *Jurisprudencija*, 28(2), 430–452.
28. Jokubauskas, R., Swierczynski, M. ir Balsiukienė, A. (2021). A stay of individual enforcement actions as a basis for effective restructuring proceedings. *International Comparative Jurisprudence*, 7- 1, 115–125.
29. Meiženytė, L. (2007). Įmonės finansiniai sunkumai: restruktūrizavimas ar bankrotas? Iš: Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinė draugija (2007). *Mokslinės minties*

- šventė – 2007*. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 260–266.
30. Milvydienė – Garškaitė, K. (2013). Įmonių restruktūrizavimo gairės. Verslas: teorija ir praktika, 14(3), 249–258.
31. Payne, J. and Janis, P. S. (2017). *Tripping the Light Fantastic: A Comparative Analysis of the European Commission’s Proposals for New and Interim Financing of Insolvent Businesses*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1374&context=fac_pubs [žiūrėta 2022 m. kovo 20 d.].
32. Soloveičikas, D. (2014). Viešųjų pirkimų teisės tikslai ir jų įgyvendinimas. Teisė, 91, 42–63.
33. Stanislovaitis, R. (2005). *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas.
34. Tamošiūnienė, E. et al. (2020b). Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas. Teisė, 116, 24–35.
35. Tamošiūnienė, E. et al. (2020a). Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos. Teisė, 117, 47–63.
36. Tatar & Partners Restructuring & Insolvency Law Firm (2021). *Restructuring & Insolvency: Poland*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legal500.com/guides/chapter/poland-restructuring-insolvency/?export-pdf&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=lt&_x_tr_hl=lt&_x_tr_pto=op,sc [žiūrėta 2022 m. kovo 29 d.].
37. UNCITRAL (2005). *Legislative Guide on Insolvency law*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/05-80722_ebook.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.].
38. Voda, A., D. et al. (2021). *Corporate bankruptcy and insolvency prediction model*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/TEDE/article/download/15106/10634> [žiūrėta 2022 m. kovo 2 d.].
39. Zenzerovic, R. and Valic-Vale, M. (2016). *Diagnosing companies in financial difficulty based on the auditor’s report*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://hrcak.srce.hr/file/231935> [žiūrėta 2022 kovo 15 d.].
40. Weidner, C. et al. (2021). *New German restructuring scheme – a revolution of German Restructuring law*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2021/01/new-german-restructuring-scheme-a-revolution-of-german-restructuring-law.pdf> [žiūrėta 2022 m. vasario 24 d.].

Teismų praktika:

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 10 d. *Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo pradžių reglamentuojančių teisės normų taikymo apžvalga*. Nr. AC-41.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-67/2015.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-684/2019.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-211-823/2021.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-212-469/2021.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-384/2008.
48. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1683-553/2020.
49. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1723-241/2020.
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1876-381/2020.
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje e2-288-450/2021.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-142-241/2021.
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-843-881/2021.

54. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1161-450/2021.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-256553/2022.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-311-798/2022.

Kiti šaltiniai:

57. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos analizės skyriaus vyriausioji specialistė Jūrienė, V. (2022). 2020 m. sausio 1 d. – 2021 m. gruodžio 31 d. pradėtų bankroto procesų priežastys, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://drive.google.com/file/d/1OOiWPSwW3djnLAFr1MKvMBmcJTVr_nEm/view?usp=sharing [žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d.].
58. Bankroto departamentas. (2022a). *Įmonių restruktūrizavimas*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-restruktūrizavimas/> [žiūrėta 2022 m. vasario 18 d.].
59. Bankroto departamentas. (2022b). *Įmonių bankrotas*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/> [žiūrėta 2022 m. vasario 18 d.].
60. Daunys, E.(2021). *Eksperto komentaras:3 rizikos, kurias reikėtų pasverti nemokumo slenkstį pasiekusioms įmonėms*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.magnussonlaw.com/lt/2021/03/30/3-rizikos-nemokuma-pasiekusioms-imonems/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.].
61. Viešoji įstaiga „Versli Lietuva“. *Restruktūrizavimo proceso eiga*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2021/07/Restrukt%C5%ABrizavimo-proceso-kelias.pdf> [žiūrėta 2022 kovo 7 d.].

SANTRAUKA

Įmonės restruktūrizavimo procesas

Arijana Gabrytė

Magistro darbe tiriamas įmonės restruktūrizavimo procesas, kuriam Lietuvos teisinėje sistemoje yra teikiamas prioritetas prieš bankroto procesą. Siekiant tinkamai iširti šį institutą darbe aptariama restruktūrizavimo proceso samprata, esmė bei pagrindinės sąlygos, kurioms egzistuojant, procesas gali būti inicijuojamas teisme. Darbo antroje dalyje analizuojamos restruktūrizavimo procesų stadijų ypatumai, kurie leidžia suprasti šio proceso naudingumą bei atskleidžia sėkmingo įmonės restruktūrizavimo proceso pagrindus.

Šio instituto reglamentavimą papildė 2019 m. birželio 20 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132, kuri įpareigojo Europos Sąjungos valstybės nares į savo teisinę sistemą perkelti jos nuostatas. Nors įmonės restruktūrizavimo procesas yra priskiriamas nacionalinio reglamentavimo sričiai, nepaisant to, siekiant užtikrinti laisvo kapitalo judėjimą bei įmonių steigimąsi Europos Sąjungos valstybėse narėse, būtina ir šią teisės sritį harmonizuoti. Dėl šios priežasties trečioji darbo tema yra skirta įvertinti Europos Sąjungos įtaką Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo reglamentavimui.

Atsižvelgiant į Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos atliktas analizes, taip pat Bankroto departamento skelbiamus duomenis, darbe nustatomas ženkliai mažesnis restruktūrizavimo bylų iškėlimo skaičius lyginant su bankroto bylomis. O iškeltos restruktūrizavimo bylos ne retai nepasiekia restruktūrizavimo proceso tikslų. Vis dėlto nenuginčijama verslų nauda visuomenei ir ekonomikai suponuoją siekti išsaugoti finansinių sunkumų turinčias, bet gyvybingas įmones. Dėl šios priežasties darbo paskutinėje dalyje teikiamos rekomendacijos dėl įmonės restruktūrizavimo proceso efektyvinimo.

SUMMARY

Procedure of Restructuring of a Legal Entity

Arijana Gabrytė

The Master's thesis examines the restructuring process of a company, which in the Lithuanian legal system is prioritised over the bankruptcy process. In order to properly examine this institution, the thesis discusses the concept and essence of the restructuring process and the main conditions under which the process may be initiated in court. The second part of the thesis analyses the peculiarities of the stages of the restructuring process, which provides an understanding of the usefulness of the process and reveals the fundamentals of a successful restructuring process.

The regulation of this institute has been supplemented by the adoption Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 and which obliged EU member states to transpose its provisions into their legal systems. Although the process of restructuring a company falls within the scope of national regulation, it is nevertheless necessary to harmonise this area of law in order to ensure the free movement of capital and the establishment of companies in the Member States of the European Union. For this reason, the third topic of the thesis is devoted to the assessment of the impact of the European Union on the regulation of corporate restructuring in Lithuania.

Taking into account the analyses carried out by the Office of Audit, Accounting, Asset Valuation and Insolvency Management, as well as the data published by the Insolvency Department, the paper identifies a significantly lower number of restructuring proceedings compared to bankruptcy proceedings. The initiated restructuring proceedings do not often achieve the objectives of the restructuring process. However, the undeniable benefits of business to society and the economy make it important to preserve financially distressed but viable companies. For this reason, the final part of the paper makes recommendations for improving the efficiency of the restructuring process.